

No 4-67

ქვეყნის კვანძი უწყისი

№ 16

საქართველოს ბიბლიოთეკა

საქართველოს	№
საქართველოს	№
საქართველოს	№
საქართველოს	№
საქართველოს	№

ფანჯ. 10 კვ.

მონიტორით კოოპერატიული რბე

„ლილი“

საქართველოს
ბიზნესი

შეძრევეთ ამხანაგობა „ლილი“ თაჟისი ნამდვილი და ჭიკიეხური რძით მოიძოვა კარ-
გი ბზარი და ახლა ლუართოვეს თაჟის საქმეებს, რითაც შეძლება მიყნა მსურველთ
მიანოდოს საუკეთესო რძე ბინაზედ, ცალკე დაბეჭდილ ჭურჭელით.

რძის დაკვეთა შეიძლება შემდეგ ადგილებს: რედაქცია „ლილი“ Габаевский пер. № 3. და
ქართულ სამეურნეო საზოგადოების მდივანთან: Барятинская 5.

ფრანგულ-კავკასიური

საეაქრო და სამრეწველო ბიურო

„იპერია“

პარიზი

იძლევა უოველ გუარ ცნობას,

ჭუიდის მადნეულობას და სხ.

ადრები: Paris Faubourg Montmartre 10

33/037
5-67

№ 16

14 აპრილი 1913 წ.

მიიღება ხელის მოწესრიგება. — ჟესი 1 წლ., — 5 მმ. წ. სსსს. სსსს. მ. 75 კ., 3 თვ. — 1 მ. 50 კ., 1 თვ. — 50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

ყოველ კვირეული საზოგადო. ეკონომიური და სალიბერალური შუახალი

რედაქცია ღიაა 10 — 3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპეშისა: თბილისი კლდე

ს ა რ ჩ ე ვ ი: დასდებულნი აღდგომისანი. — ი. მჭედლიშვილისა. ჯვარცმული ჭეშმარიტება. — ქართლელისა. წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა. — ალ. ყიფშიძისა. უკანასკნელი ამბები. მცირე რამ განცხადება. — აკაკისა. შოთა რუსთაველი. — შ. ამირეჯიბისა. მიმქრალი სულის აღსარება. — დ. კასრაძისა. ქართულ კულტურის მოეწარულთა გრეხაზედ. — რაესი.

დასდებულნი აღდგომისანი

(მიზანძვ მიქაელ მოდრეკილისა *).

ვიტარცა ტალანტი წინამძღოვართაგან დაფარული შემდგომად მრავალთა ეამთა და წელთა ვბოვეთ. იოვანე ბერაჲ

დღეს აღმობრწყინდა საფლავიდან უკვდავი ღმერთი და განაქარვა სოფლის ბნელი და ჯოჯოხეთი. მისა აღდგომას ჭეშმარიტსა იგლოვს სიკვდილი, დამარცხებითა მიქცეული, ღონე-მიხდილი და იხარებენ სიმართლითა ადამის ძენი: კრისტემ განახვნა ქვესკნელისა დახშულნი ბქენი, მას შინა მყოფნი განანათლა ზე ღვთაებითა და აღდგა მკვდრეთით მესამე დღეს ბრწყინვალეებითა... ვაქებდეთ ნათელს უჩრდილობელს, დაულამებელს, ვაქებდეთ სიბრძნეს ბუნებისას, წყალობამფრქვეველს, საუკუნეთა ღმერთსა კრისტეს — მზეს სიმართლისას, შეუწერელსა და შემოქმედს თვით ბუნებისას!

თვით უვნებელმა ღვთაებითა, ივნო კაცებით

*) ქართველი სასულიერო მგოსანი მე-X-ე საუკუნისა.

და მოგვევლინა ხორციელი ციურ განგებით,
 ვინც შეიწყნარა ადამიანთ შეკოდებანი
 და დაიწინა ჯვარსა ზედა, ვითა მტვევანი,
 უკვდავის სისხლის მომცემელი მოკვდავ კაცთათვის
 და მოგვამზადა განწმედითა კაცნი კათათვის...
 ნულარ იქადი, ჰოი მძლავრო, ბოროტო სულო,
 შურისძიებად ადამიანთ ზედა მოსულო,
 რომელმან განირთხ ბრჭალი შენი ხელმწიფებითა,
 წარწყმიდე სულნი ადამისნი დამონებითა,
 განაღე პირი შთანთქმად ყოვლთა დაბადებულთა,
 რათა შეიცვა სიბნელისა შენთა ჯურღმულთა.
 ძრწოდე, ბელიარ, განდგომილო ზე არსისაგან!
 დაემხო მიწას მთავრობანი შენნი ღვთისაგან!
 აღარ გაქვს ძღვევა, ჯოჯოხეთო, გაუძლომელო,
 რადგან მოკვდავად შეიწყნარე წიაღთა შენთა
 უკვდავი ღმერთი — ადამიანთ ტკბილ სამლოცველო —
 და სიკვდილითა სძლია სიკვდილს ცხოვრებად ჩვენდა!

დღეს გავეცანით განუზომელ სიბრძნესა ღვთისას
 და ვეთაყვანეთ საიდუმლოს სულისა მზისას!..
 ამაო არის საშვებელი და დიდებანი,
 ამაო არის სიკოცხლისა განდიდებანი,
 რამეთუ მოკვდავთ ამიერთ სოფლით განსვლისას
 ჰქრებიან, ვითა ყოვლნი ჩრდილნი მზისა ჩასვლისას...
 დღეს ვხარობთ... ვაქებთ ქრისტე ღმერთსა — სიმართლის მოძღვარს
 და თაყვანსა ვცემთ მორწმუნენი მეორედ მოსვლას!

ი. მკედლიშვილი

ჯ ვ ა რ ც მ უ ლ ი ჭ ე მ მ ა რ ი ტ ე ბ ა

ჩვენს დროში არც ერთი სოციოლოგი არ მოიპოვება, რომელიც მისწრაფების მთავარ საგნად მსოფლიო ბედნიერებას არ აცხადებდეს. მართლაც, ვისაც შემთხვევა ჰქონია ადამიანის შესწავლისა, ადვილად დაინახავდა, რომ ეს მეტად რთული და „ქმნილებათა გვირგვინი“ არსება სცხოვრობს ბედნიერებისათვის, თავადებული მისდევს მის ლანდს, როგორც სიამის აღმძვრელ სიმბოლოს, რათა დღიურ ვარამს და ნაღველს როგორმე თავი დააღწიოს. მაგრამ სავალალო ის არის, რომ ამ აბსოლიუტურს მტკიცებას ყოველთვის თანა სდევს არა ნაკლებ თავსამტკრვეი კითხვა: თუ რა არის ბედნიერება? რა ელემენტებისაგან შეესდგება იგი? რაზეა დაფუძნებული? სად შეიძლება ვიპოვოთ მისი სა

ზომი? ეს კითხვები საუკუნეთა აზროვნების კარის ბქეზე დიდი ხანია რაც მოხაზულა, მაგრამ შესაფერი პასუხი ვერც ერთმა ფილოსოფოსმა, ვერც ერთმა მეცნიერმა ვერ მოგვცა. საბოლოოდ საქმე იქნობამდინ მივიდა, რომ შოპენჰაუერისა და ჰარტმანისაგან, ბედნიერებას მხოლოდ ტანჯვის ფიალაში ხედავდნენ. „ცხოვრება ბოროტებაა,“ ამბობდა პირველი, იგი მსოფლიო მწუხარების ბუნებრივ ისტორიას წარმოადგენს, დაუსრულებელს ტანჯვას!“ და მ-ს სიტყვებს „შეუმცნებელ ფილოსოფიის“ ავტორი ჰარტმანიც ადასტურებდა, რომ „შეუძლე-ბელია ცხოვრება ტანჯვა არ იყოსო!“ და მართლაც: მსოფლიოში ამაოდ დაიწყებთ ბედნიერ ადამიანის ძებნას. აბსოლიუტური მონობა, ძალდა-

ტანებული შრომა, მცირე ხელფასი, ათასგვარი უბედურობა, გლახაკობა, ცინე, პროსტიტუცია, შიმშილით სიკვდილი და სხვა და სხვა, აი ის ბედი, რომელიც წილად ჰხდომია დაბალ კლასსა! უფლებათა შეზღუდვა, მოუსვენრობა, ნაღველი, მეტოქეობა, კოტრობა, დანგრევა, ადამიანურ უფლებათა დაკარგვა და უუფლებოთა შორის ჩარიცხვა — აი საშუალო კლასის ბედის კარნახი! მაგრამ არ იფიქროთ, ვითომც მაღალი კლასები განთავისუფლებულნი იყვნენ სოციალურ უბედურობათაგან და ყოველ შემთხვევათა გარეშე დაზღვეულ იყვნენ, ვითომც შეუძლებელია მათ ლაქვარდ კამარას მწუხრის ზეწარი გადაეკრას ელვის მტყორცნელი მქუხარე ღრუბლებისაგან. არა! წოდებით, განათლებით თუ სიმდიდრით გალაღებულთ და უპირატესობა მოხვეჭილთ, თითქმის ყოველ ნაბიჯზე უხდებათ ბრძოლა ათას გვარ ტანჯვასთან, რომელიც შეკავშირებულნი არიან მატერიალურ პაუპერიზმთან. ვინ დაგვარწმუნებს, რომ დღევანდელი მათი ფუფუნება ხვალ მტვრად არ გადაიქცევა! ვინ დაგვარწმუნებს, ვითომც ბედნიერება სუფევდეს მათ საღმრთო საფარში? არა, ბედნიერება არც თუ ამ მდიდრების, სწავლულთა თუ ამ კეცყნის ძლიერთა ხვედრი არის! ბედნიერი შეუძლებელია იყოს ის, ვისაც კალმით თავისუფალი მუშაობა არ შეუძლიან, არ შეუძლიან ერთი სტრიქონი დასწეროს ისე, რომ არ შესდგეს, საზოგადოებრივ აზრს ანგარიში არ გაუწიოს, არ ებრძოდოს ათასგვარ უგუნურებას, უსირცხვილობას! ბედნიერი არ შეიძლება იყოს ის, ვინც გონებრივ იღწვის და თვალწინა ჰხედავს, თუ ვით მახინჯდება გრძნობა, როგორ კასტურ მიმართულებას იღებს სალი გონება, ანუ აზრი როგორ ემწყვდევა ვიწრო ფარგლებში, რომლებიც დაუხლართიათ არა რაციონალურ სისტემის წყალობით! ბედნიერი არ შეიძლება იყოს მხატვარი, რომელსაც გრძნობა მშვენიერებისა ძალაუნებურად ებღალვის ლაქიურ ესთეტიკის ხილვით, მოსყიდულ კალმის მიჩეჩებით, დამონებულ სიძების სძენით, შეურაცხყოფილ საკვეთელის ხელში აღებით! ბედნიერი არ შეიძლება იყოს ის, ვინც მეცნიერებათა უმაღლეს სფეროში დაჰფრინვას და ვის ფერხთა წინაშე კი ჰხედავს უფერულ ბრბოს, რომელიც უმეცრების უფსკრულს ჩაუნთქავს და ოდნავი დელავა საჭირო, რომ გადმოსკდეს თავის ნაპირებს და ერთიანად გაჰქელოს ყოველგვარი სიწმიდე! რავდენი უნახავს კაცობრიობას შეგინებული გენიოსი, როდესაც მის აღმოჩენათაფის

უგუნურების სიცილ-ხარხარი და ქვა და გუნდა თავს დაურყიათ!.. დასასრულ, ბედნიერი არ შეიძლება იყოს ის, ვინც რომ თავს იმტვრევს ათასგვარი ლტოლვილებით და ერთხელაც დაიწყებს, მართალია მის მეკობრის მხურვალედ ხელის ჩამორთმევა, რომელიც მასში ოქროთი გატენილ ქისის მეტს არასა ხედავს, ანუ იმ ქალის აღერსი, რომელიც სარეცელად ეშლება, ვნებათა ქარით სურს დაათროს, მხოლოდ იმიტომ, რომ მისგან ელის თავის ოცნების ახდენასო! — ფუფუნებით ცხოვრებას. არა, ცხოვრებამ არ უწყის ბედნიერება, რომელიც ცრუ მორალს კეკლუცი სახით დაუხატნია! სინამდვილე მხოლოდ უდაბნოს გვიშლის, უბედობის უდაბნოს, სადაც არც ერთი ოაზისი არ მოიპოვება, რომ ადამიანს შეეძლოს შეჩერება, დასვენება, მტანჯველ ფიქრებისაგან განთავისუფლება! ასე არის დღეს, ასე იყო გუშინ, ასეთი რეა ჰქონდა დადებული ბედნიერებას საუკუნეთა განმავლობაში! კვნესა და მწუხარება, ცრემლი და მოთქმა, ან თავდავიწყებული განგაში, აი სურათი სინამდვილისა, აი მსოფლიოს სახეობა! უგუნურება და საშინელება, უმოწყალო გლეჯა-ფლევა აი ის დევიზი, რომელსაც თავ-შეუკავებლად მისდევს კაცობრიობა!

მაგრამ მოხდა სასწაული: და ამ ორიოთასი წლის წინად კეცყნიერებას მოველინა, ქეშმარიტად, ღმერთ-კაცი იესო, რომელმაც სიყვარულის თეთრი ალამი აღმართა, და ტანჯულ კაცობრიობას შვევის ნაწად მოესმა ღარიბ ნაზარეველის ხმა.

— ჰოსანა, ჰოსანა დავითის ძეს! ჰოსანა ღმერთ კაცს!

შესძახეს მოძღვარს და სულ განაბული ყური მიაპყრეს მის საოცარ სიტყვებს, რომლებიც ვარდის სახით იფურჩქნებოდნენ: „შეიშრეთ ცრემლები მტვერსა და ვაგლახში ქედ წახრილნო, ნუ შეგიჰმუხვნიათ შუბლი, მოვედით ჩემთან და მე შეგიწყალებთ თქვენ!“

უნავთსაყუდრონი, სასომიხდილნი, ქვეყნიურ ღრიანცელით ქანც-მოწყვეტილნი ერთგვარად აღფრთოვანდნენ, სიყვარულსა და მშვიდობას ახარებდნენ ერთ ურთს, ვით ქეშმარიტების გამოჩინების! მაგრამ ეს იყო წუთით. გაიფანტა თავდავიწყების ზმანება და ლეგენდალური ღმერთკაცი ჯვარს აცვა და მასთან ერთად დასაფლავა ქეშმარიტება. იგივე უგუნურება, იგივე ღრიანცელი, იგივე გლეჯა-ფლევა, იგივე ცრემლით დაზავილული გლოვის სამრეკლო... ბედნიერება ქიშკრიულ ცნებად გარდიქმნა. ჩვენ გვჯერა მისი არსებობა, ჩვენ მას

დავეძებთ! მხოლოდ წელიწადში ერთხელ, რომ სასოწარკვეთილებას დავძლიოთ, თავდავიწყებით პირს ვუკრავთ ტანჯვის მოხსნილ იარას და, განურჩევლად სოციალური მდგომარეობისა, ერთგვარის აღფრთოვანებით ვეგებებით არ არსებულ ძმობა-ერთობის და სიყვარულის აღდგომას, მხოლოდ იმიტომ, რომ მეორე დღეს ღმერთკაცთან ერთად კეთილ სიტყვებით და ლიტანიით ცისკენ გავამგზავროთ, ანუ ჩავმარხოთ საუკუნოების განმავლობაში ისედაც მრავალ ტანჯული და ჯვარცმული ჭეშმარიტება!..

ქართლელი.

წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა

(გაგრძელება I კარისა)

დამოუკიდებელ საქართველოში, სადაც ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული კანონი მეფობდა, ხიზნობას მარტო პირადად თავისუფალი კაცი არ ეტანებოდა. ხიზნობით იოლად მიდიოდა ხშირად ეკლესიის ყმა, ანუ საეკლესიო კაციც. რაკი ეკლესიას საკმარისი მამული არ მოეპოვებოდა ყმის დასაპურებლად, მისი ყმა იძულებული ხდებოდა აბარგულიყო ეკლესია — მონასტრის მამულ-დედულიდან და შეჰხიზნებოდა დიდ მემამულეს. მაშასადამე ეკლესიის ყმის ხიზნობასაც მარტოდ-მარტო ეკონომიური ანგარიში უდევს სარჩულად. ეკლესიაც თავის ყმაზე ხელს როდი იღებდა. მისგან წასული და სხვის მამულზე დახიზნებული კაცი ისევ ეკლესიის ყმად რჩებოდა. წოდებით, ძველებურად. საეკლესიო ყმად ითვლებოდა, ხოლო ახალ გარემოების წყალობით რომ სხვისა მამული დაიჭირა სამუშაოდ დროებით, ვადით, თუ უვადოთ, ამ შემთხვევაში სულ ერთია იგი ხიზნად გადაიქცა და სახიზნო ჩვეულების და ადათის მფარველობაში მოჰყვა. ამ კატეგორიის ხიზანი, მართალია, ყმაა ეკლესიამონასტრისა, ესე იგი ისეთისავე ფეოდალისა, როგორც იყო მამულის პატრონი თავადი, ან აზნაური, მაგრამ განსხვავება მაინც დიდია ყმასა და ამ ჯურის ხიზნის შორის. იგი მემამულის წინაშე პირადად თავისუფალია, როგორც წოდებით თვით თავისუფალი ხიზანი გლეხი. საეკლესიო ყმა-ხიზანი მემამულეს პირადად სამსახურს, ბატონ-ყმურს, არ

უწევს. ბატონ-ყმურ სამსახურს თუ მისთვის მემამულე, ადგება ხიზანი და სხვაგან წავი. ასე რომ მისი მოვალეობა და სამსახური ახალ ბენაზე ისაა, რაც შეეფერებოდა მაშინდელ დროის სხვის მამულით დაქირავებას იმ პირობის ფარგალში, რომელიც დასჯეს მემამულემ და ახლად შეხიზნულმა გლეხმა.

მესამე ჯურის ხიზანი წარმოშობა თვით ბატონ-ყმობამ. ზოგს მემამულეს ყმა ბლომად ჰყავდა, მაგრამ მამული კოტა ჰქონდა. ასეთს გარემოებაში ყმა იძულებული იყო სხვაგან გადავარდნილიყო და ეშოვნა მამული, რომ ცოლ-შვილიც გამოეკვება და ბატონისთვისაც ბატონ-ყმური სამსახური გაეწია. არც თვით მრავალყმიანი და მცირე მამულიანი ბატონი უშლიდა ყმას სხვაგან წასულიყო და დიდ მამულიან ბატონისაგან აეღო მამული სარჩენად. ეკონომიური ინტერესი მებატონისა შოითხოვდა, რომ გზა არ შეეკრა უმამულო ყმისთვის; შინ შიმშილისა და წყურვილის მაგიერ ასეთი ყმა უცხო ალაგას ნაშოვნ დოვლათიდან ბატონს პირნათლად ემსახურებოდა. ბატონ-ყმობის დროს თავად ერისთვის 1742 კომლი ყმა ჰყოლიათ, მაგრამ რაკი საკმარისი მამული არა ჰქონიათ, 500 კომლი კაცი დაბინავებულია სხვა მებატონეთა მამულზე, როგორც ხიზნები. მესამე ჯურის ხიზანიც, როგორც პირველისა და მეორე კატეგორიისა, სახიზნოდ აღებულ მამულის პატრონის წინაშე პირადად თავისუფალი იყო და ბატონ-ყმურ სამსახურს არ უწევდა. ბატონ-ყმური ანგარიში ძველ ბატონთან ჰქონდა, ხოლო სახიზნო მამულის პატრონს ემსახურებოდა, როგორც მამულის პატრონს. თუ კი ძველს ბატონს მამული შეემატებოდა რომელიმე მიზეზის გამო, არხეინად აიყრებოდა ასეთი ხიზანი ახალის ბინიდან და ძველს ფუძეს დაუბრუნდებოდა. რაც უნდა იყვეს, სხვისა კარზე ცხოვრება სამძიმო იყო მაშინდელ დროს, მით უმეტეს, რომ ქართლელს დიდად ემძიმებოდა სახლ-კარის მოშლა, მამა-პაპის საფლავის და ადგილობრივ ხატის დაცოვება.

ხიზნების ბუდედ და სამშობლოდ ითვლება ქართლი, დღევანდელი გორისა და დუშეთის მაზრანი. დღეს თუ სადმეა გამწვავებული ხიზანთა საქმე, აი სწორედ აქ, ქართლში. კახეთის ხიზნობა სახსენებელადაც არა ღირს. თითო-ორი კომლი თუ კივივებს სადმე, თორემ მათის არსებობის ამბავი არავის მოეხსენება. არც არავის ისინი აწუნებენ და არც არავინ მათ ავიწროებს. შედარებით

საკმარისი რიცხვით ხიზნებისა იმერეთში, განსაკუთრებით სამეგრელოში (სამეგრელოს თავადის დიდ მამულებში), მაგრამ აქაც ხიზნების საქმე ისე არ გამწვავებულია და არ ამოტივტივებულია ცხოვრების პირზე ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ, როგორც ქართლში.

ხიზნების უზომოდ გამრავლების მიზეზად ქართლში იმას ასახელებენ, რომ აქ სახაზინო და საეკლესიო მამული ცოტა იყო, ხოლო ხალხი მრავალი. იქნება ასეთი განმარტება ხიზნობის სიუხვისა ქართლში მართალიც იყოს, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ნამდვილი ისტორიული ხიზანი, თვით ცხოვრების სიღრმეში აღმოცენებული, ბატონ-ყმობის გადავარდნამდე ქართლშიაც ცოტა იყო. 1838 წელს თ. იოსებ ციციშვილმა განაცხადა მთავარმართებლის საბჭოში, რომ ციციანი დიდის მთა-ბარის პატრონები ვართ და კარგა ბლომად ხიზნებიც გვყავსო, 60 კომლზე მეტით. მაშასადამე თუ ოთხმოცდაათიან წლებში მთელ ზემო და ქვემო საციციანოში 60 კომლი ხიზანი იყო, სამოციან წლებში ბევრი-ბევრი 40 კომლი ყოფილიყო. საქართველოს თვით-არსებობის დროს, თუნდ შემდეგაც, ვახტანგ მეფის კანონების მოქმედების ხანაში, 1841 წლამდე, მათი რაოდენობა ისე მცირე იქნებოდა, რომ საციციანოს უშველებელ მთა-ბარში დიოგენის ფარნითაც გასჭირდებოდა მათი პოვნა. დღეს კი მარტო თომა ციციშვილისეულ მამულში 377 კომლი ხიზანია.

ხშირად სახაზინო კაციც მიდიოდა ხიზნად. მეოთხე ჯურის ხიზნობას სწორედ ეს სახელმწიფო გლეხნი შეადგენდნენ. მიზეზი სხვისა კარზე და მამულზე ცხოვრებისა იგივეა, რა მიზეზიც ხიზნობას აძებნიებდა პირველ სამის ჯგუფის გლეხ-კაცობას, უმამულობა, ან მცირე მამულიანობა ხაზინისა. სახაზინო უწყებას, ან ხაზინას დღეს დიდი მამულები აქვს, მაგრამ საცხოვრებლად გამოუსადეგარია. მთა-გორიანი ადგილები ხაზინისა, სადაც მარტო მომთაბარობა შეიძლებოდა, ესე იგი ზაფხულში საქონლით და ცხვრით მთაზე, იალალზე ასვლა, ხოლო ზამთრობით ბარში დაბრუნება, აგრე რიგად ვერ მიიზიდავდა უმამულო ხალხს. იმასაც ნუ დავივიწყებთ, რომ ძველად დიდი შიშინანობა იყო განაპირა და მთა-გორიან ადგილებში. რადგან ბარში სამეურნეოდ გამოსადეგი ადგილ-მამული ხაზინას ცოტა ჰქონდა, ამის გამო სახაზინო გლეხიც იძულებული იყო დიდ მემამულეს შეჰხიზნოდა. სახაზინო კაცი, ხიზნად შესული, ისეთსავე ურთი-

ერთობას იჭერდა მამულის პატრონთან, როგორც სხვა ჯურისა და კატეგორიის ხიზანნი. მისი მთავრ-ველი და პატრონი იყო ადამი და ჩვეულებად...

როგორც უკვე მოვიხსენიეთ, სხვა-სხვა ადგილას სხვა და სხვა გადასახადი ელო ხიზანს. ზოგი მარტო ღალა-კულუხს იხდიდა, ზოგი კიდევ ღალა-კულუხის გარდა სააღდგომოდ და საშობაოდ ძღვენს მიართმევდა მამულის პატრონს. იყვნენ იმისთანა ხიზნებიც, რომ მუშით და გუთნით ეხმარებოდნენ მამულის პატრონს, ზოგნი კიდევ ფულსაც იხდიდნენ. ხიზანთა ჩვეულობაში ზოგიერთი ბეგარა და გადასახადი დღეს სიცილის მეტს არას გამოიწვევს. მაგალითად იყვნენ ისეთები, რომელნიც მამულის პატრონს უნდა ჰხლებოდნენ ცხენით, როცა იგი ქალაქს წაბძანდებოდა, ან კიდევ უზანგი დაეჭირა მამულის-პატრონისთვის, როდესაც იგი ცხენზე შებძანდებოდა. არც ღალა, არც კულუხი; არც ძღვენი, არც გუთნითა და მუშით დახმარება გარდა უზანგის დაჭერისა, ან ცხენით თანხლება, სხვა ბეგარა და გადასახადი არ ელო ასეთს ახირებულს ხიზანს. რა ნიადაგზე აღმოცენდა ასეთი ახირებული გადასახადი, ამის გამოძიებას არ შეუდგებოდა. უნდა ვირწმუნოთ მხოლოდ, რომ მოვალეობა ხიზნისა მამულის—პატრონის წინაშე მრავალფეროვანი იყო, ზოგან ცოტა, ზოგან მრავალი, ზოგან სუბუქი, ზოგან მძიმე და ზოგან კიდევ სასაცილო, როგორცაა მაგალითად უზანგის დაჭერა. ცვალებადობა გადასახადისა დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ რა პირობებში მოუხდა გლეხ-კაცს ხიზნობა. მაგრამ რაკი კაცი ჩაეხიზნა მამულის პატრონს, რაკი მამულის პატრონი და ხიზნობის მძებნელი შესთანხმდნენ გარდასახადის რაოდენობაზე, შეუძლებელი იყო გარდასახადის გადიდება. შეცვლა პირობისა, სიტყვის გატეხა, აბუჩად აგდება ხიზანთა ჩვეულებისა პროტესტს იწვევდა ხიზნისას და საქმე სამედიატოროდ გახდებოდა ხოლმე. დამახასიათებელი და ნიშანდობლივი თვისება ჩვენის ხიზნობისა აი სწორედ ეს უცვლელობა და შეურყევლობაა ერთხელ ნაკისრის გარდასახადისა, ბეგრისა და მოვალეობისა.

ძველს საქართველოში და რუსობის დროსაც, ვიდრე ვახტანგ მეფის კანონებს აჰკვეთავდნენ (1841 წ.), ხიზნები ისე ვერ გამრავლდებოდნენ, როგორც გამრავლდნენ იგინი ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ. კანონის ძალით თავისრფალი წოდების ხიზანი პირადს თავისუფლებას უნდა გამოსთხოვებოდა, თუ კი ოცდა ათი წელიწადი სხვის

მამულში დარჩებოდა. ესევე ბედი ეწეოდა საეკლესიო და საბატონო კაცს და სახაზინო გლეხს. აღწერის დროს მამულის პატრონი შემოხიზნულ კაცს დაეთარში ჩააწერინებდა თავის საკუთარ ყმად და ამ გვარად ხიზნობას მოსპობდა, ხოლო ძველი ბატონი, ხაზინა და ეკლესია-მონასტერი უფლებას დაჰკარგავდა კანონის წინაშე და უკან ველარ დაიბრუნებდა თავის ყმას ეს საერთო სახალხო აღწერანი და დავთრებში მოქცევა იყო მიზნები, რომ მებატონენი ბეჯითად ეძებდნენ მათ უნებურად სხვაგან გადახვეწილ ყმებს. ქართლ-კახეთი სავსე იყო გაქცეულ და გაპარულ ყმების მძებარ თავად-აზნაურობით. ყმებს ადვილად არც ხაზინა და ეკლესია-მონასტრები დასთმობდნენ და ისინიც მუდამ ძიებაში და ძებნაში იყვნენ.

ნათქვამიდან ირკვევა, რომ ურთიერთობა ხიზნისა და მამულის პატრონის შორის შეეხებოდა მხოლოდ მამულით სარგებლობის პირობას, რომ ხიზნობის ინსტიტუტი აღმოცენდა ეკონომიურ ნიჟარად, რომ სახიზნო პირობა და ხელშეკრულობა, სიტყვიერი იყო იგი, თუ წერილობითი, ვადიანი, თუ უვადო—იყო ჩვეულებრივი საიჯარო პირობა იმ განსხვავებით მხოლოდ, რომ რაოდენობა, ზომა გარდასახადისა არ იცვლებოდა. უვადო პირობის დარღვევა ჩვეულების ძალით შეეძლოთ ორთავე კონტრაგენტს, როცა ამას მოისურვებდნენ და როცა ამას მათი ინტერესი მოითხოვდა. პირობის დადების დროს და შემდეგ, ვიდრე ასეთი პირობა მოქმედობდა, ბატონ-ყმურ ურთიერთობას ადგილი არა ჰქონდა, რადგან თუ ასეთის ურთიერთობის ჩამოგდებას მოისურვებდა ბატონი, ხიზანი გაექცეოდა. ხიზანი თავისუფლებას მაშინ ჰკარგავდა, თუ ოცდაათ წელიწადზე მეტს დაჰყოფდა ერთს ადგილზე. ამ გარემოებით ისარგებლებდა მამულის პატრონი და ყმად ჩააწერინებდა დაეთარში საერთო ხალხის აღწერის დროს.

ამ უბრალო და მარტივის ურთიერთობის ბრალია, რომ ხიზანი მამულის პატრონს არას ედავებოდა, არ უჩიოდა და არც მამულის პატრონი სჩიოდა ხიზანზე. თავად-აზნაურობამ პირდაპირ უთხრა უმაღლეს მთავრობას საგლეხო რეფორმის განხილვის დროს (1853 - 1864 წ.): „ყველას მოეხსენება, რომ ხიზანი არავითარ გაჭირვებას და შეწუხებას არ განიცდის თვის ყოფა-ცხოვრებაში; ისიც მოეხსენება, რომ ხიზნის პიროვნება არაა შელახული და დამცირებული. ხიზანსა და მამულის პატრონის შორის არსებობს ტკბილი განწყო-

ბილება და მეზობლობა, რომელსაც ორივენი დიდად აფასებენო“. ამის გამო ურჩივს მთავრობას, ყმა-გლეხის ბედიც ისე მოაწყეთ, რაფორმის ხიზნების ბედია მოწყობილი ადათით დასრულებული.

ბალტიის ზღვის პირად მდებარე სამს გუბერნიაში მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისს (1816 წ.) სწორედ ასე მოაწყოა რუსის მთავრობამ ყმის ბედი. მიანიჭეს პირადი თავისუფლება სახლ-კარი და ეზო მისცეს საკუთრებად. რუსის რეფორმატორებს არ მოსწონდათ ეს რეფორმა. განა შეიძლება გლეხის განთავისუფლება უმამულოდ, ხომ ქვეყანა ბოგანოვრით გაივსებაო?

ბალტიის კუთხის საგლეხო რეფორმას საოცარი შედეგი მოჰყვა. ესტისა და ლატიშის უნარმა მძლავრად იჩინა თავი. რაკი ბატონ-ყმობის მონური ჯაჭვის რგოლი დაირღვა, საოცარი მხნეობა გამოიჩინა, განვითარდა, გაკეთდა ცხოვრებასთან ბრძოლაში. დღეს, ასის წლის შემდეგ, ლამის პირქვე დაამხონ ძველი ბატონები—გერმანიის ბარონ-გრაფები და მოქალაქენი. ქ. რეველი უკვე გამოჰგლიჯეს ხელიდან გერმანიის ბიურგერებს და იმ დროსაც მალე მოვესწრებით, რომ ნახევარ მილიონიან რიგასაც წაართმევენ და გუშინდელნი ყმანი რიგის თვით მართველობას სათავეში მოექცევიან.

ჩვენ ვერ გავბედავთ; ვერ ვიტყვით, რომ ჩვენშიაც ის მოხდებოდა, რაც მოხდა ბალტიის ზღვის ნაპირებზე, მაგრამ არც ისეთი სასაცილოა ქართველი ფეოდალების რჩევა, როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ. ჩვენშიაც და რუსეთშიაც დროებით-ვალდებული გლეხი მაგრად მივაბით ერთ ნაკუწა მიწას, ხელ-ფეხი შეუკარით განთავისუფლებულს კაცს და ეკონომიური ყმობის უღელი დავადეთ კისერზე. თუ ვინმე საზრუნავი დღეს ჩვენშიც და რუსეთშიაც, აი სწორედ ეს განთავისუფლებული კაცია.

ამიერ კავკასიის ცენტრალურმა კომიტეტმა ჩრდილი ვერ მიაყენა ქართველ თავად-აზნაურობის ნათქვამსა, რომ ჩვენა და ხიზნები კეთილ განწყობილებაში ვიმყოფებითო, ვერ უარჰყო, რომ ხიზნები დაჩაგრულები არ არიან. კომიტეტმა დაიწუნა ფეოდალების რჩევა სხვა მოსაზრებით. განთავისუფლებ. ყმის ბედი ისე რომ მოვაწყოთ, როგორც ხიზნებისაო, მაშინ გლეხის მდგომარეობა მკვიდრ საფუძველზე არ იქმნება აშენებულიო. ასე მოწყობილი გლეხი სახელმწიფოს პირიანად სამსახურს ვერ გაუწყვესო.

დღესავით ნათელია კომიტეტის აზრი. ნაყმევ გლეხზე კი არა სჩანს მზრუნველობა, არამედ სა-

ხელმწიფო ფისკზე და თუ დაიწუნა ფეოდალების რჩევა, დაიწუნა იმიტომ, რომ ეპკვი შეეპარა, ვაი თუ რეფორმის შემდეგ გლეხმა ჯეროვანი სამსახური ვერ გაუწიოს სახელმწიფოსა და ვაი თუ გადასახადი რიგიანად ვერ აძლიოს ხაზინასა:

მაშინდელმა ტფილისის გუბერნატორმა კ. ივ. არლოვსკიმ შეითვისა ქართველ—თავად აზნაურობის აზრი ხიზნობის შესახებ და მაშასადამე ამ ადმინისტრატორმაც დაამტკიცა და დაამოწმა ის იდეალური სურათი, რომელიც ბატონებმა გადუშალეს ცენტრალურ კამიტეტს. არლოვსკი ამბობდა, რომ დროებით-ვალდებული ურთიერთობა ბატონსა და ყმობიდან გამოსულ გლეხისა ისე მოვაწყვით, როგორც არსებობს ხიზანსა და მამულის პატრონის შორისო. „ხიზნები სცხოვრობენ, ამბობს არლოვსკი, ისეთის უწყინარის პირობებით, რომ მთავრობას არ მოსვლია და არც ამ ეამადაა აქვს არც ერთი საჩივარი არც ხიზნისა მებატონეზე და არც მებატონისა ხიზანზეო.“

არლოვსკის სიტყვით, 1861 წლის ცნობებით, ტფილისის გუბერნიაში სულ 5938 კომლი ხიზანი ყოფილა... არ ვენდობით ამ ციფირს, რადგან ისტორიულ ხიზანთა რაოდენობის სისწორით გამოანგარიშება მეტის-მეტად ძნელია, თითქმის შეუძლებელი. ეხლა რომ არა გვაქვს ქრისტიანული სტატისტიკა, აბა მაშინ რა იქნებოდა, სამოციან წლებში. რუსების დამკვიდრების დროს ხომ თითქმის არ არსებობდა რიგიანი აღრიცხვა ხალხისა წოდების მიხედვით. ბატონ-ყმობის გადავარდნამ დიდად შეუწყო ხელი ხიზნების რიცხვის გამრავლებას. რაკი დამშლელი აღარავინ ჰყავდა მცირე მამულიან მთას, განსაკუთრებით სამაჩაბლოს, იხუვლა მთამ და ბარში ჩამოვიდა, აქედან მოედო საციციანოს, საჯავახოს და საფალავანდოს. 1885 წელს თავადი გიორგი ივანეს ძე ყიფიანი ამბობდა, რომ მომეტებული ნაწილი ხიზნებისა მთიდან ჩამოსული მაჩაბლიანთ ყმა-ოსები და იმერლები არიანო. სამშობლოში გრამოტით ნადელები მიიღეს და აქ ხიზნობა დაიჩემესო. ამათ ყველას უნდა უარი ეთქვას ხიზნობაზეო. ნამდვილი ისტორიული ხიზანი ძალიან ცოტაა. თუ მორიგებით ვერ მოურიგდებიან მამულის პატრონს, მაშინ სახელმწიფომ სახაზინო მიწები უნდა დაურიგოს საცხოვრებლად, ხოლო მამულის პატრონმა უნდა დააჯილდოვოს ხიზანი ჩვეულები-სამებრო.

საყურადღებო ამბავი აქ, სხვათა შორის, ისიცაა, რომ თავად-აზნაურნი ხშირად ეუბნებოდნენ

მთავრობას, — კარგად მოგეხსენებათ, რომ მამული ჩვენც ცოტა გვაქვს და ხიზნებს რაღა მივცეთო, აიღეთ და გადაასახლეთ სახელმწიფო მიწაზეო. მთავრობა მუდამ ყურს იყრუებდა, ვითომცა არცაა გამიგონიაო და პასუხს არ აძლევდა. ასე რომ არც პირდაპირ ნათქვამს არც ნართაულად გადაკრულს სიტყვას ანგარიშს არ უწევდა და ერთხელაც არ მოისურვა ხიზნობის ტალღისათვის პირი ექმნა სახელმწიფო მამულებისაკენ.

1890 წელს მარტო გორის მაზრაში ირიცხებოდა მთავრობის ცნობით 7148 კომლი ხიზანი, 1882—1884 წლებში კი 6774 კომლი; მამრობითი სქესისა იყო 25.706 სული, მაშასადამე 50.000 სულზედ მეტი ორივე სქესისა. 1884 წლიდან მოკიდებული გორის მაზრაში წელიწადში 500 კომლი ხიზანი ემატებოდა. აი სწორედ ამ დროს აირია მონასტერი. ხიზანთა აბობოქრებული ზღვა სწორედ წალეკვას უქადდა ქართლსა.

რაკი დაახლოვებით გამოვარკვიეთ, თუ რას წარმოადგენდა ისტორიული ხიზანი და ხიზნობა, აღმოცენებული ისტორიულ ნიადაგზე, და როგორი ურთიერთობა იყო მათსა და მამულის პატრონის შორის, ახლა ისიც ვნახოთ, თუ რა ხერხი და ღოხე იღონა ადმინისტრაციამ ამ ინსტიტუტის გასაშლქებლად და გადასაწყვეტად და გავითვალისწინოთ ის გარემოებანი და დრო-ჟამი, თუ როგორ ხელოვნურად მრავლდებოდა ისტორიულ ხიზნის ნატამალზე ახალი ტიპის, მთიდან მოსული ხიზანი.

ალ. ყიფშიძე.

(შემდეგი იქნება).

უკანასკნელი ამბები

ხიზანთა ბედი.

როგორც გადმოგვცეს ნამესტნიკის საბჭოს საბოლოოდ განუხილავს ხიზანთა საკითხი და გადუწყვეტნია: მიეცეს ხიზნებს მთლად ის სახნავი მიწები, რომელნიც დღევანდლამდე ფაქტიურად მათ ხელში უჭირავთ.*) გამოსყიდვა ამ მამულებისა ხიზნების მიერ, დამოკიდებულ იქნება იმაზედ, თუ რამდენს სახიზნო იჯარას იხდიდნენ მემამულეს სა-

* ამ რიგად ნამესტნიკის საბჭომ ყველა „დემოკრატების“ მოთხოვნას გადააქარბა.

სარგებლოდ წელიწადში. რაც შეეხება მათ საძოვრებს და ტყეებს, საბჭოს გადაწყვეტილება არ ეხება ამას; ეს საკითხი გამოყოფილია და ჯერ-ჯერობით დარჩენილია ძველი წესი, ე. ი. ისევ სერვიტუტები. ეს გადაწყვეტილება მეტად უცნაურად უნდა ჩაითვალოს და თუ იგი კანონად იქცა, ბევრს არა ნორმალურ მოვლენას გამოიწვევს.

უცნაურია იმ მხრივ, რომ ძალზედ გაჭირებულს დროებით ვალდებულ გლეხკაცს, რომელნიც ძველად ყმებად იყვნენ და მაშასადამე უფლებრივ და ეკონომიურად მეტად შევიწროებულნი და დაჩაგრულნი, ვისი ნაფულით და ნაამგდარით შექმნილი იყო დღევანდელი საქართველოს მეურნეობა, ახალმა—კანონმა პაწია ნადელები ჩამოუჭრა.

ხოლო ხიზნობა, მოსული ელემენტი, ნაწილი ნებაყოფლობით დასახლებული, უდიდესი ნაწილი კი ძალით შემოჭრილი სხვის კერაზედ, მოურიდებლად იკალათებს საუკეთესო მამულებზე, იმ მხარეში, რომლის წინაშე არავითარი სამსახური არ მიუძღვის არც წარსულში და უმეტესად ხომ არც აწმყოში; და აი ადგილობრივი მთავრობა უცნაურად განსაკუთრებულ მზრუნველობას უწევს მათ, შედარებით ქართლის ნახევარზედ მშიერ დანარჩენ გლეხკაცთან და სრულ ბატონ-პატრონად ჰქმნის მათ სახიზნო მამულებში.

ამ რიგად, მკვიდრ დროებით ვალდებულ გლეხკაცობას ესპობა იმედიც კი, შეეძინა საკუთრებად ხიზნების ზედ-მეტი მამული. ძალაში დარჩენილი სერვიტუტთა უფლებანი ხიზნებისთვის აბანდებენ მთელს მათ მიერ ნახმარს მამულს და ის მიწის ფონდი, რომელიც შეეძლო დროებით ვალდებულ გლეხკაცობას შეექმნა ხიზნებისგან მეტობრივ ნაქერ მიწებისაგან, გაეწ-გამოეწია, გაშლილიყო ღ ცოტად მაინც დაახლოვებოდა მიწის რაოდენობით ხიზნებს, შეუძლებელი ხდება.

ახალი კანონ-პროექტით ხიზნების მიერ მამულის გამოსყიდვა ხდება მამულის შემოსავლის მიხედვითაო. თუ რას წარმოადგენს ეს მუხლი კანონ პროექტისა და რა გვარ უთანასწორობას ჰბადავს თვით ხიზნებშიაც ამ გვარი გამოსყიდვის წესი, აი ამის მაგალითი: საჯავახოში 25 კომლს ხიზანს უჭირავს—600 დესეტინამდე მამული და მემამულეთა გულ-კეთილობის, თუ ხიზანთა თავგასულობის გამო, სულ იხდიან...—25 მანეთს წელიწადში. თუ მოვახდენთ კაპიტალიზაციას ამ 25 მან.—60/0, დავინახავთ, რომ ამ მამულის ფასი 600 დეს. სულ ყოფილა=418 მ. 33 კ., ისე რომ ამოდენა მა-

მულს ხიზნები თითქმის მთლად მუქთად მიიღებენ. იმ დროს როცა მაგალითად, საციციანოში, იქ სადაც ყოველივე ჩხირს, ხიზნებს განუქორწილს, თავისი ფასი აძევს, შემოსავალი შემსწრედად დიდია და გამოსყიდვა აქ ხიზნებისთვის საზარალო იქნება. ამ რიგად ახალი კანონ-პროექტი ნაწილს ხიზნობისას ამდიდრებს, მუქდად ურიგებს მამულს, ხოლო მეორეს ანგრევს, მიწასთან ასწორებს. ამასთანავე იბადება მთელი წყება პროლეტარიატისა ყოფილ მემამულეთაგან, რომელნიც ახალ კანონ-პროექტის ძალით და სერვიტუტების შერჩენით მთლად უმამულონი რჩებიან.

აი გაკვრით შინაარსი ახალ კანონ-პროექტისა ხიზნების შესახებ, რომელიც ჯერ-ჯერობით შემუშავებულია ნამესტნიკის საბჭოში და როდესაც იგი გამოქვეყნებულ იქნება, ჩვენ მის დაწვრილებით განხილვას კვლავ დავუბრუნდებით.

სომხების გადმოსახლება: გაზეთი „მშაკი“ იწერება, რომ უკანასკნელ დროს მრავალი სომხობა გადმოდის ოსმალეთიდან ამიერ კავკასიაში. ბევრი მათგანი ყარსის ოლქში ბინავდება და მთავრობაც მათ ხელს უწყობს. კაი ნაწილი ამ გადმოსახლებულ სომხობისა თბილისში ჩამოვიდა და აქ აპირობენ დასახლებას. ვერის საცემენტო ქარხნებმა სამუშაო კიდევ გაუჩინეს და მამაკაცები მუშებად მიიღეს.

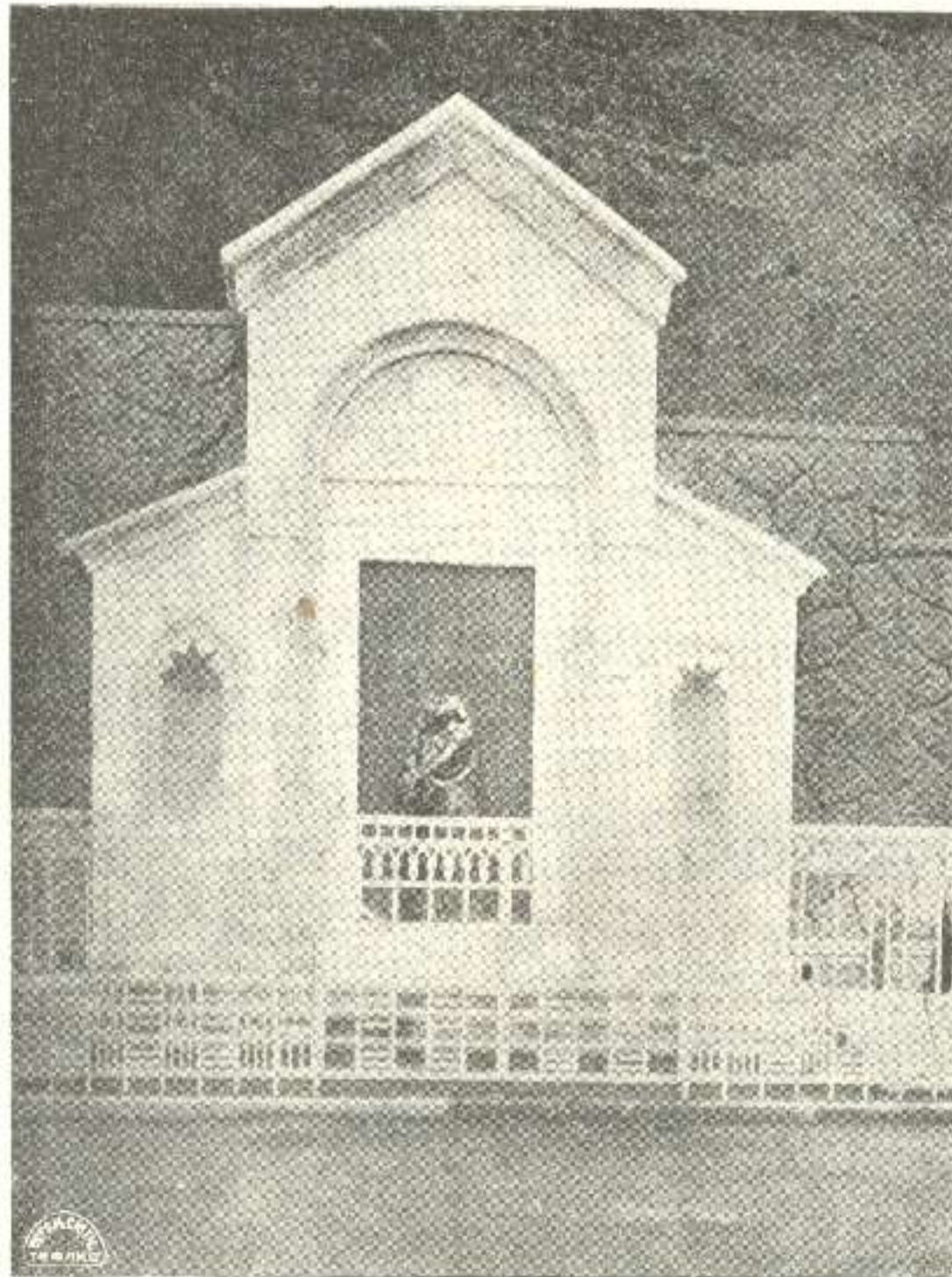
ახალი რკინის გზა. „მთავრობის ახალ გზების კომისიამ“ გადასწყვიტა მიეცეს თავად ჩოლოყაშვილს, ლიანოზოვს და გადომსკის ახალ რკინის გზის კონცესია. ეს გზა უნდა აშენდეს ბორჯომიდან—ყარსამდის პატარა შტოთი დაბა ოლთისზედ.

აღდგომის კვირაში თბილისის ქართული სამხანაგო მომღერალ-მგალობელთა გუნდი, მიხეილ კავსაძის ლოტბარობით, ემგზავრება კონცერტების გასამართავად დასავლეთ-საქართველოს ქალაქებში: ქიათურას; ქუთაისს, ბათუმს, და სხვ. გუნდში მონაწილეობას იღებს 25 კაცი ეროვნული ტანსაცმელებით.

რედაქციამ მიიღო ი. გრიშაშვილის ახალი წიგნი: „ბროლის ღიმილი“, ლექსები ურითმოდ. წიგნი ლამაზია როგორც შინაარსით ისე გარეგნულად.

ლეიტენანტ შმიდტის თანაშემწე. იმერეთში პოლიციას შეუპყრია ვინმე ცერცვაძე, რომელიც რამდენიმე წელიწადია სხვა და სხვა ყაჩაღთა ბრბოვებში იღებდა მხურვალე მონაწილეობას. დატუსაღების შემდეგ აღმოჩნდა, რომ იგი ყოფილა აჯანყებულ გემის „პოტიომკინის“ მებრძოლად გვარად სომანაიშვილი. ისიც გამოიჩინა, რომ სომანაიშვილი იყო მარჯვენა ხელი და თანაშემწე ცნობილ ლეიტენანტ შმიდტისა, რომელიც აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ მთავრობის მიერ დახვრეტილი იყო.

ახალი სახელმწიფოთა კავშირი. შვეიცარიელები ამ ხანად დიდ აგიტაციას ეწევიან ახალი სახელმწიფოთა კავშირის მოსაწყობად. ამ კავშირში უნდა შევიდნენ ოთხი პატარა სახელმწიფო: შვეიცარია, ბელგია, დანია, პოლანდია. ხსენებულ კავშირის მიზანია სხვათა შორის გადაუდგეს გერმანიის საიდუმლო ზრახვათ მშვიდობის დარღვევისა, ევროპაში ომის გამოწვევით.

ილია ჭავჭავაძის ძეგლი მამადავითზე.

მცირე რამ განცხადება

ჩემს მახსოვრობაში, მე ძვირად მინახავს ჩვენში, ისეთი თავდადებული, გულწრფელი და ბუნება-თანაზიარი მოღვაწე, როგორც იყო ვანო მაჩაბელი. თუ კი სადმე დაინახავდა, საზოგადო კარგს, გინდა მტრის ხელიდანაც ყოფილიყოს (უნებურად) გამოსული, აღტაცებით მიეგებებოდა და ივიწყებდა პირადობას, ვერც კარგსა და ვერც ავს გულ-გრილად ვერ აუვლიდა გვერდს, რომ თავთავისი საკა-

დრისი პასუხი არ მიეცა. დიახ, დიდი ბუნება-თანაზიარი კაცი იყო და მიტომაც გახდა მისი მსხვერპლი.

ჩვენ, ქართველები, ახირებულები ვართ: არა თუ ნამდვილს, წარმოდგენილ-მოღვაწეებსაც კი ზედ-მეტად ვეგებებით და ცამდი აგვყავს ლხინით, ღვინით და კეცა-კეცა სიტყვებით! და სიკვდილის შემდეგ, ხომ საზღვარი აღარა აქვს ჩვენს ფართი-

ფურცსა და უნაყოფო ხარჯს... არც პირველი და არც მეორე არ ღირსებია ვანო მაჩაბელს... სიცოცხლეში როგორც მებრძოლს, და მერე კი, როგორც ჩვენთვის უცნაურად დაკარგულს: ჯერ კიდევ გადაწყვეტილი ვერ გვითქვამს: მკვდარია თუ ცოცხალი? ასეა თუ ისე, ჩვენ მაინც პირშავად ვრჩებით მის სახსოვარის წინაშე და, რომ ეს უმადურობა თავიდან ავიცილოთ, ერთი რამით უნდა აღვნიშნოთ. ჩემის აზრით ყველაზედ უკეთესი ძეგლი ის იქნება, რომ გამოიცილოს მისი ნათარგმნი შექსპირი და რამდენიმე ათასი ეგზემპლარი ძალიან იაფ-ფასიანი მიეწოდოს ქართველობას. ეგება ვინმემ იკითხოს: თანხა სად არისო? და აი ჩვენი პასუხი: ყველამ, ვანოს თანამგრძობლებმა, ძალდაუტანებლად, მხოლოდ თავისის სურვილით, რომ მცირე წვლილი გამოიღოს არა უმეტეს თითო მანეთისა (ნაკლები კი შეიძლება), შესდგება მისთანა თანხა, რომელიც ეყოფა გამოცემას. და რაც მორჩება და მეტი იქნება, ის მოხმარდეს, რომელსამე საქველ-მოქმედო საქმეს მის სასახელოდ, მაგალითად ავილოთ, თუ გინდა, ზეპირ-სიტყვაობის მოგროვება, რომელსაც ასე თანაუგრძობდა ვანო მაჩაბელი.*)

აკაკი.

შოთა რუსთაველი

შოთა რუსთაველის ბედი პირველი და უკანასკნელი არ არის. იგი ეკუთვნის მწერალთა იმ რიცხვს, რომელთა შესახებ ხალხმა ცოტა რამ უწყის. ისტორიამ ბევრი რამ შეუსაბამობა იცის. იგი იხსომებს ხშირად ვინმე სისხლის მსმელის და ცეცხლის წამკიდებელის მთელ თავგადასავალს, უხვია ცნობებით მათ შესახებ, მაგრამ ძალიან ხშირად ძუნწია ისეთ დიდ პიროვნებათა შესახებ, რომლებიც საუკუნეთა განმავლობაში ისე ბრწყინავენ, როგორც სვეტი ნათელი. განა იმავ მდგომარეობაში არ არის საკითხი შექსპირის ვინაობისა? ინგლისში წელიწადი ისე არ გაივლის, რომ ამ მწერლის შესახებ ახალი გამოკვლევა არ გამოვიდეს და რამდენჯერ გადაუყენებიათ შექსპირი იმ ტახტიდან, რომელზედაც იგი სდგას. მაგრამ ყველასთვის ერთი რამ კი ცხადია — შექსპირი, ან ავტორი უკვდავ ტრაგედიებისა სცხოვრობდა ელისაბედის ხანაში.

ჩვენში საკითხი შოთა რუსთაველის ვინაობისა

გართულებულია იშითაც, ვითომ ავტორი „ვეფხისტყაოსნისა“ თამარის თანამედროვე არ იყო. ვინც შეეჩვია იმ აზრს, რომ შოთა რუსთაველი თამარის თანამედროვე და მისი მეხოტბეა, მასწავლებელია ასეთი ეჭვის მონღლება. ქართული კულტურა არაფერს დაჰკარგავს მით, რომ შოთა რუსთაველი მეოთხმეტე საუკუნის მწერალი იყოს. ჩვენი წარსული უფრო შავბნელ ცასა ჰგავს, რომელზედაც ვარსკვლავთა ხომლებს სამ ოთხ ადგილასა აქვთ თავი მოყრილი. სხვა დანარჩენი ადგილი წყველიადით არის მოცული და ვინ იცის, იქნებ ჩვენი წარსულისთვის კიდევაც სჯობდეს ამ ხომლის გაფანტვა; მაშინ ყოველი საუკუნე თავის მნათობს მიიღებს. მაგრამ სხვა არის ამ ხომლის გაფანტვა, სულ სხვა არის ერთი ვარსკვლავის გატეხა, რომ იგი, ორად ქცეული, ცის სხვა და სხვა სიგრძე სიგანეზედ დაჰკიდო. აი რით აიხსნება, რომ როდესაც შოთა რუსთაველს თამარს აშორებენ, ჩვენზედ ისეთ შთაბეჭდილებას ახდენს, თითქოს ყველაზედ დიდ ვარსკვლავს სტეხავენ.

„ვეფხისტყაოსნის“ ყოველ მხრივი შესწავლა ორნაირად უნდა ხდებოდეს. ერთის მხრივ იგი შესწავლილი უნდა იქმნას ისტორიულად, ესე იგი როდის არის იგი დაწერილი და ვისგან, მეორეს მხრივ კრიტიკულად, ლიტერატურულად. ეს ორი მუშაობა ისე განცალკევებულად მაქვს წარმოდგენილი, რომ მათი ერთმანეთში არევა წარმოსადგენადაც კი ძნელია. ჩვენში კი სწორედ ასე არა ხდება. ისტორიკოსნი ხშირად მსჯელობენ იმაზედ თუ რას წარმოადგენს „ვეფხისტყაოსანი“, როგორც ლიტერატურული განძი და კრიტიკოსები — როდის ან ვისგან არის იგი დაწერილი. თუ მივიღებთ სხვა და სხვაობას იმ მეთოდებისას, რომლითაც ხელმძღვანელობს ერთის მხრივ ისტორიოგრაფია და მეორეს მხრივ ხალასი ლიტერატურული კრიტიკა, ცხადია მათი ერთი მეორის სფერაში გადასვლა საკითხს უფრო არევ-დარევს.

უპირველესი საქმე თვით ტექსტის შესწავლა არის. ამ მხრივ „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ ლიტერატურამ უკვე ნაბიჯი გადასდგა. ალ. სარაჯიშვილმა ბევრი ხორცმეტი იპოვნა ტექსტში და გასწმინდა მათგან, დ. კარიჭაშვილი კი უფრო შორს წავიდა ამ საკითხში: მან მთლად უარჰყო მთელი შესავალი პოემისა და მთელი ეპილოგი. მე ვერა ვბედავ ეს შეხედულება სრულ კემშარიტებად ვაღიარო, მით უმეტეს, რომ ჩემი აზრი, როგორც არა სპეციალისტისა ამ საკითხში ავტორიტეტობა ვერ შესძენს

*) „თემი“.

კარიკაშვილის დებულებას. მაგრამ რომ ებილოგის და პროლოგის საკითხს-საგნის გადაწყვეტაში უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს, ეს ჩემთვისაც ექვს გარეშეა.

ტექსტის ყოველ მხრივ შესწავლის შემდეგ უნდა გამოძიებულ იქმნას, თუ რა დროს არის დაწერილი პოემა. რადგან ამის შესახებ პირდაპირი ცნობები არ არის, ეს საკითხი უფრო ძნელია, ერთი კი უეჭვოდ უნდა მივიღოთ, პოემა შექმნილია ქართველ ერის ძლიერების ხანაში. წარმოუდგენელია, რომ იგი დაწერილი იყოს დაქვეითების დროს არ არსებობს თითქმის, ისეთი გენიოსური ნაწარმოები, რომელიც შექმნილი იყოს გადაგვარების, დაქვეითების და რეაქციის ხანაში. შექსპირი სცხოვრობდა ელისაბედის დროს, დანტე და პეტრარკი ალორძინების ხანაში, კორნელი და რასინი „მეფე-მზის“ თანამედროვენი იყვნენ. ასეთ საზოგადო ფაქტებს ის აუცილებელი მნიშვნელობა აქვს, რომ შეძლებას გვაძლევს ჩვენც ვეფხის ტყაოსნის შექმნა თამარის ეპოქას მივაწეროთ. ჯერ ერთი, ამის მომხრეა მთელი ტრადიცია, მეორეც ესა, თუ მოვისურვებთ სხვა საუკუნეში გადავიტანოთ შოთა რუსთაველის მოღვაწეობა, ეს ისეთის ძლიერის არგუმენტაციით უნდა იყოს დამტკიცებული, რომ ექვები აღარ არსებობდეს. თუ მცირეც არის ექვი მაინც დარჩა, ვერავითარი მეცნიერება, კრიტიკა ვერავითარი კრიტიკა ვერ შესძლებს შოთა რუსთაველი თამარის ეპოქას ააცალოს და სხვა საუკუნეს მიაკაოწიწოს. მაშინ თქვენ ბრძოლა მოგიხდებათ ხალხის ფსიხოლოგიასთან, რომელიც ნახევარ ჭეშმარიტებაზედ მაღლა აყენებს. ძველს, მაგრამ სრულს ცრუმორწმუნეობას. შოთა რუსთაველის შესახებ კი ეს ცრუმორწმუნეობა სრულია, სავსეა პოეზიით, თაყვანის ცემით. რაფაელი მაღონას მუდამ პატარა იესოთი ხატავდა, თუმცა ეს დიდ აუცილებლობას არ წარმოადგენდა სურათისათვის. ასევეა ჩვენი ხალხიც, მას არ შეუძლიან წარმოიდგინოს თამარი ურუსთაველოდ, თუმცა იქნება არც იყოს ამის საჭიროება. დიდი საკითხები ხშირად პატარა მიზეზებით არიან გამოწვეულნი. ჩვენი მეცნიერნი თავებს იმტვრევენ იმის შესახებ, თუ როდის სცხოვრობდა რუსთაველი, ნამდვილად კი საქმარისი იყო ვინმე წერაკითხვის მკოდნე ბერს პატარა ფრატიწზედ დაეწერა, რომ იგი თამარის თანამედროვე იყო, რე საკითხიც აღარ იქნებოდა. აი პატარა მიზეზი დიდი საკითხისა! ეს არ მოხდა და აღარ ვიცით რა ვქნათ, აღარ გვჯერა ხალხისა, მის

გადმოცემისა, რომელიც ამ შემთხვევაში მაღლა უნდა იდგეს ყველა ბერ-მონაზონზედ. მით უმეტეს, რომ სხვა საბუთი არა გვაქვს. აი რათა მგონია, რომ ყოველი ახალი მოსახრება ჭეშმარიტებისათვის კი არ უნდა ეფინებოდეს საკითხს, არამედ ჭეშმარიტებად და მხოლოდ მაშინ შეიძლება აზრის შეცვლა რუსთაველის ცხოვრებაზედ. მაგრამ აქედან იმის დასკვნა არ შეიძლება, რომ სრულიად ავტომალოთ კვლევა-ძიება. მეხი ქიანჭველას არ დაეცემა სწორედ ისე, როგორც არც ერთ მეცნიერს არ მოუვა აზრად გამოძიება იმისა თუ როდის სცხოვრობდა ავტორი ამა თუ იმ გახუნებულ ანეგდოტისა. მხოლოდ შოთა რუსთაველისთანა მწერლებს შეუძლიანთ აღძრან ისეთი ინტერესი, როგორიც აქვს მას ჩვენს ლიტერატურაში და ამ მხრივ სარგის კაკაბაძის კვლევა-ძიება იქნება შემცდარი იყვეს, მაგრამ არავის შეურაცხყოფელი არ არის.

ბოლოს არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია ის საკითხი, თუ ვინა ჰყავს გამოყვანილი ავტორს პოემაში, ან რა აქვს დახატული მას. ეს უკვე სხვა სფერის საკითხია, ეს არის საკითხი ლიტერატურულ კრიტიკისა და გემოვნებისა და უმეტესად კი თვით პოემის შეგნებისა. მწერლობაში მტკიცედ არის ლაცული ის აზრი, რომ პოემაში თამარ დედოფალია გამოხატული, პირადათ მე მომხრე ვარ იმ აზრისა, რომ პოემა დაწერილია თამარის ეპოქის ზედგავლენით. მასში მეფობს მეთორმეტე საუკუნის ძლიერი სული, მაგრამ არა მგონია, რომ თინათინის სახით პოემაში თამარი იყოს გამოყვანილი. იმის საბუთი, რომ თინათინი იგივე თამარია ცოტაა და უმთავრესად კი ის ჩაითვლება, რომ თინათინიც ისევე მამის ერთა ქალია, როგორც თამარი. მამის ტახტზედ აღის ერთიც და მეორეც. აქ მე მგონია უტენდენციო მსგავსებაა მხოლოდ. თინათინის „მარტოოდენ მარტო ასულობა“ საჭიროა თვით პოემის ფაბულისთვის, მიეცი თინათინს ძმა და თინათინი გაქრება პოემაში, ესე იგი გაქრება თვით პოემა. მისტიციზმით ქალები უფრო არიან შეპყრობილნი, ვიდრე კაცები, მოჩვენებანი ქალებს უფრო ხიბლავენ, ვიდრე კაცებს და განა არაბეთის ტახტზედ თინათინის მაგივრად კაცი რომ ყოფილიყო მეფედ, იგი გაგზავნიდა ავთანდილს იმ მისტიურ არსების საძებნელად, როგორადაც გვეჩვენება ჩვენ ტარიელი პოემის დასაწყისში? ყველაზედ მეტად ხომ თვით როსტევეანი იყო შეწუხებული „უცხოთა და საკვირველ ყრმის გარდაკიდებით“ და იმავ თინათინის რჩევით მთელი წელიწადი აძებნინა მოყმეებს ყმა უცხო და

საკვირველი, მაგრამ როცა ვერც მძებნელებმა გაიგეს მისი ასავალ-დასავალი, როსტევეანმა ჭირი ლხინად შეიცვალა. და აქ იგი მოიქცა, როგორც უნდა მოქცეულიყო ყოველი მამაკაცი, როგორც მისტიურ ფიქრებით ნაკლებ შეპრობილი არსება.

და აი, სწორედ ამ დროს გამოდის სამოქმედოთ ქალის მისტიურ ხილვით შეპყრობილი გონება, რომელსაც გაედვიძა სურვილი ამოცანის გამოცნობისა. მაგრამ თინათინი რომ უბრალო ქალი ყოფილიყო რას იზავდა იგი? განა ცოტა ფანტაზია აქვს ქალს, ცოტას გამოცნობა სწყურია მის ბურუსში გახვეულს გონებას? ღირს განა ამცნობის მოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად ხალხის დაქსაქსვა, ომები და სისხლის ღვრა? რასაკვირველია არა და ვერც თინათინი შესძლებდა მიზნის განხორციელებას რომ არ ყოფილიყო ერთი გარემოება. ის იყო მამის-ერთა, ის იყო მეფე არაბეთისა, ბრძანებელი ყმათა და სპათა, რომელსაც წინააღმდეგ სხვა ქალებისა, თავის უზომო ცნობის მოყვარეობა შეეძლო სახელმწიფოებრივ აუცილებლობის ნიღაბში გაეხვია და ისე ემოქმედნა, აემოძრაებინა ჯარები მარტო მისთვის, რომ დაეკმაყოფილებინა თავისი ქალური ცნობისმოყვარეობა; და თინათინი ასეც მოიქცა. განა შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ რაზედ უფრო მეტს ფიქრობდა თინათინი: ამ მისტიურ არსების პოვნაზედ, თუ სახელმწიფო საქმეებზედ, მიუხედავად იმისა, რომ ის დედოფალი იყო. ექვი არ არის, რომ იგი უცნაურ ყმაზედ უფრო ბევრს იფიქრებდა და ამ მხრივ თინათინი თვით არის ავტორი პოემისა. პოემის დასაწყისში საჭირო იყო ისეთი ფსიხოლოგიური კვანძი, რომელიც შემდეგ მსვლელობაში გიგანტურ განვითარებას მიიღებდა და რუსთაველმაც ეს საკითხი ბრწყინვალედ შეასრულა. ტარიელი სულია სივრცეში მიმოზნეული, თუმცა ისეთივე შეყვარებული, როგორც მომაკვდავი, საჭირო იყო მისი ძებნა მთელ ხმელეთზედ, საზღვრებს გარედ და საზღვრებს შუა და არა კაბინეტებში, სადაც იმალებიან თანამედროვე შეყვარებულნი და ამის საძებნელად კი საჭირო იყო გიგანტური ძალა და ავტორიტეტი არაბეთის სამეფოსი და არა მარტოდონ სივაყვაცე ავთანდილისა, რომელიც, აქვე შენიშნეთ, არასოდეს არ მოქმედებდა მკლავით, არამედ გონებით და ფსიხიკის საუკეთესო კოდნით. აი რად იყო საჭირო პოემაში თინათინი, თამარისებრ მამის-ერთა და თამარისებრ მბრძანებელი, მაგრამ არა როგორც თინათინი იგივე თამარი.

მაშ თუ პოემაში თამარი არ არის გამოყვანი-

ლი, ვინლა არის, ვის შეასხა ხოტბა რუსთაველმა? იქნება არავის, როგორც არავის განსაკუთრებული ხოტბა არ არის დანტეს „ღვთაებრივი კომედიაში“, შექსპირის „ჰამლეტში“ და გიოტეს „ფაუსტში“, განა ჩვენ როდისმე მივხვდებით მიზეზს მათის წარმოშობისას? მხოლოდ მეცნიერებას შეუძლიან სთქვას რომ ამა და ამ შეკავშირებისაგან ესა და ეს ელემენტი წარმოსდგება. აი, მიზეზი და მისი შედეგი. მაგრამ ხელოვნება ყველაზედ ნაკლებ მეცნიერებაა, ჩვენ არ ვიცით მისი წარმომშობი კანონები და ხელოვნურ ნაწარმოებში გარეგან წარმომშობ მიზეზის ძებნა იგივე იქნებოდა, რაც ციხის გარედან გაღება, როცა ციხე შიგნიდან არის დაკეტილი. „ვეფხვის ტყაოსანიც“ ასეთი შიგნიდან დაკეტილი ციხეა, და მისი გასაღები მით უფრო არ ვიცით: სად არის, რომ არ ვიცით ვინ იყო თვით შოთა რუსთაველი?

იბადება საკითხი რას წააგებს ვეფხვის ტყაოსანი, როგორც ეროვნული თხზულება, თუ ასე შევხვებით საკითხს? ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ბევრი მარტო მიტომ სთვლის პოემას, ეროვნულ თხზულებად, რომ სწორედ ამ მსგავსებას ჰპოვებენ შიგ. მე მგონია იგი ქართულ ნიადაგზედ აღმოცენებულად დარჩება მაშინაც, თუ უარყვავით ბიოგრაფიული ხასიათი პოემისა, ესე იგი, ის აზრი, რომ პოემაში თამარია გამოყვანილი. ჯერ ეს ერთი ასეთი აზრი თვით პოემიდან არ გამომდინარეობს და იგი დასკვნაა მხოლოდ სხვა და სხვა პირებისა და ამასთანავე დასკვნა ბოლონდელი, მაშასადამე ჩვენგან შექმნილი დასკვნა ჩვენვე შეგვიძლიან უარყვოთ ისე, რომ პოემას არაფერი დააკლდეს. მეორე და უფრო მნიშვნელოვანი მოსაზრება ის არის, რომ ასეთი აზრის დაფუძნება წარმოუდგენელია მარტო ასეთ გარეგან შედარებაზედ და მიმსგავსებაზედ. ფაქტი თინათინისა და თამარის მსგავსებისა ისე მცირე მნიშვნელოვანია, რომ თუ ამ საშუალებით მოვინდომეთ თხზულების გაორიგინალება, მაშინ იმავე მსგავსების ძალით სხვებს უფრო მეტი საბუთი ეძლევათ მიიჯვისონ იგი, რადგან თამარის შესახებ თვით პოემაში სულ არაფერია ნათქვამი, მხოლოდ რაც შეეხება არაბეთს, ხატავეთს, ინდოეთს და სპარსეთს ამათ შესახებ კი პოემა ყოველ ნაბიჯზედ ლაღადებს.

ჩემის აზრით, მტკიცე გარანტიად იმისა, რომ ვეფხვის ტყაოსანი ნამდვილი ქართული ნაწარმოებია მარტო ისიც კმარა, რომ იგი ერთად ერთი თხზულებაა და ჩვენ არ ვიცით სხვა დედანი, ან სხვა

ასლი რომელიმე ენაზედ, და ესეც საკბარისია, რომ საკითხი პოემის ორიგინალობისა გარდაწვეტილად ჩაითვალოს.

შ. ამირეჯიბი

მიმქრადი სულის აღსარება*)

* *

...ოჰ, გმადლობ, გმადლობ ცივილიზაციის დედა აკვანო, დიდებულო ევროპავ, შენ მე ფრიად დამაჯილდოვე! შენ გამხადე თითოთ საჩვენებელი ადამიანი, სწორედ ის ადამიანი, რომელიც გარყვნილ-გათახსირებულის სახელით იწოდება. მე კი ამითი ვამაყოფ... ჭეშმარიტად: ვამაყოფ, რომ ყველას თვალში ასეთა თავისუფალი და ზნე-დაცემული ადამიანი გავხდი. ეს ერთგვარი განთავისუფლებაა საუკუნეთა სიბრყვის მიერ გამოკედილი ბოროტებიდან. ჩემთვის აღარ არსებობს აღარავითარი სამშობლო, არავითარი მოვალეობა, ანუ თეთრკაბოსანი იდეალი: ყოველივე ეს დიდი ხანია რაც ქუჩის ქალის ქობამ გადალახა. ეს კი ვგონებ მას აქეთ მოხდა, რაც ჩემმა მეგობარმა სანდრომ კომედია გაითამაშა და ახალ ცხოვრების პორიზონტი გადამიშალა. ქარავანი... ჯურღმული... პარიზი... ყავახანები... დროს აღრიანვე ჩაკვლა, როგორც ის ჩვენა გვკლავს—აი ჩემი დევიზი. მაშ ნუ გიკვირთ, თუ დედა ჩემის სიკვდილი ასე ადვილად გადავიტანე: უბედურს, რომ გავგო ჩემი ცხოვრების სინამდვილე, ვეღარ გაეძლო, ელდას გადაეტანა...და აქ რა არის საკვირველი? ნეტარება მას! მე კი, სიკვდილის წინამორბედი იმიტომ არა ვკვდები, რომ თვით სიკვდილიც არ შემიძლიან... მსურს კვლავ ვიცოცხლო, ვიღოლო ამ მიწაზე, სწეულს მესმოდეს მიწის კვნესა, რომ მაწანწალა ვარ... მაწანწალა... უკეთეს შემთხვევაში მაქანკალა კაცი...

მაქანკალა?

ჰა—ჰა -ჰა! რა რიგ გაგიკვირდათ! ჰო, მაქანკალა... მაქანკალა!..

ოჰ, გმადლობ, გმადლობ დიდებულო ევროპავ, დიდია ჯილდო, რომელითაც შენ დამამწყალობე! შენ შემასწავლე დათმობის გზა, შენ მასწავლე რომ ყოველისფერი სიცრუეა... რა მოვალეობა,

რის მოვალეობა! ქუჩის ქალის ქობა—აი ჩემი მოვალეობა! ნახეთ, გასინჯეთ კარგად, ის გეტყვით ჭეშმარიტებას... დანარჩენი კი ფიქციაა, საიდუმლო, სწორედ ისეთივე საიდუმლო, როგორც ყველა ჩემი „მე“, რომელსაც ადამიანად მხოლოდ მსოფლიოში ვცნობ, რა თქმა უნდა, შიშველ სინამდვილესთან ერთად... მათთან ერთად... მათთან ერთად... ქალი, აი ჩემი მოვალეობა! ქალი, აი საიდუმლოების გასაღები! ქალი, აი ის აზრი, რომელსაც დავეძებთ მსოფლიოს დანგრეულ ნავთსაყუდარზე! ქალი, აი საშინელების სახეობა, როგორც საიდუმლო უფსკრულის ტალღები, რომელსაც ასე რიგად აბობოქრებს მძაფრ ფიქრთა ქარიშხალი!.. ფიქრთა ქარიშხალი... ჩვენ ფიქრთა მძაფრი ქარიშხალი!..

ოჰ, ეს ადამიანის გონება რა რიგი ღრმა, გამოურკვეველი უფსკრულია!

* *

...მაგრამ მე ხომ სრულიად დაღუბული არ ვიყავი. მაქანკლობამა და მაწანწალობამ შემაჩვია ენიანი დათმობა იმ თვალ შეუქუნებთან, ვისთანაც არა თუ თქვენ, არამედ თვით უკიდურესი ტვინმეისტერიც კი თავის პორტფელს საცენზურო კომიტეტს სთხლიშავს თავში, რომ ათროლოგებელი ვნებით შესცქიროს ამა თუ იმ ვალსის დროს კობტად გაკეთებულ ანტრაშას, მაშინ როდესაც იგივე ცენზორ-მეისტერი ტვინს მოგწოვთ, პორნოგრაფიად დაგისახავს იმავე სურათის აღწერილობას და თქვენს ნამუშევარს, რაზედაც ვინ იცის, იქნებ დღე და ღამეც ათიეთ, აუტო და ფეს მოლოხს შესწირავს. კიდევ კარგი რომ მწერალი არა ვარ და მათი ბრტყალები ვერას მავენებენ. მე თავისუფალი დილექტანტი ვარ, რომელიც თვითონ აწყობს საკუთარ ცხოვრებას თავის გემოვნების მიხედვით. აი, მაგალითად, ჩემს ოთახში შემოსვლისას მარცხენა კედლის წინ შიშველი სინამდვილის სურათია, რომელსაც უცნობმა მხატვარმა „პარიზის ნახევარი მსოფლიო“ უწოდა. არა, ამ სურათის შესრულებელი შესცდა. უნდა მოეწერა: „მსოფლიოს სული და გული“. არა, დააცქერდით ამ სურათს და მაშინვე მიხვდებით, თუ რა არის სიშიშველე! სიზმრად სანატრელი სანახაობა! ხომ ხედავთ, ვნება ჩაკლული მიწოლილია ფარჩის საწოლზე, გადაღედილი, ქარვასავით სავსე გულ-მკერდი დათრობისაგან მოათეთქვილი სხეული... არა, ეს ასე უბრალო, სადა, ყველასათვის ნაცნობი და იმავე დროს ასე შორეული, ჩვეულებრივ ცხოვრებაში რაღაცა გაუგებარ მიხეზების გამო დამალული და თითქო დაშორებული სიტუარფე! არა, და-

*) იხ. „კლდე“ № 9, 10, 11, 12, 14 და 15

უჯერებელია! რა არის მადონა, რომელიც ცხოვრებაზე ისევე შორსა სდგას, როგორც ჩუმი უმწიკვლო ოცნება ჟამნობანის დროს, როდესაც ჯერ კიდევ ნორჩი ვიყავი. ეხლა კი არ არის საჭირო მადონა... საჭიროა სინამდვილე, სანატრელი სიშიშვლე .. აჰა, შეჰხედეთ ამ სურათსა, დააკვირდით მას ვნება-დამკვდარს ღიმილს, მის სხეულის ყოველ ნაკვთს... ეხლა მესმის, თუ დორა რას მოხვდა მაშინ, ან რად მოხვდა... ბრძას თვალი ამეხილა... ოჰ, რომ შემეძლოს... რომ შემეძლოს... ამირანის ძალით აღვიქვრვებოდნი, რომ ცოდვილ კაცობრიობისთვის დამებრუნებინა მისი დაკარგული დიადი განძი. ცხოვრებას მოსწყდა სიშიშვლე და მით დაიკარგა მისი ღირებულების გვირგვინი... ჩვენ შევკერეთ უხეში ტომრები, სიტურფე იგი გამოვახშეთ და რალაც ფენიქსად გარდავქმენით, ველით ღამეს... სანატრელ ღამეს... რომ მაშინ მაინც დავიჭიროთ იგი... ვიხილოთ მისი მშვენიერება, გახდის პროცესის დროს... და... სიყვარულიც ხომ ამ პროცესს აღარ სცილდება...

ჰა—ჰა—ჰა! სიყვარული... სიყვირული... ნუთუ? . ამ პროცესს ჰქვიან ეს სახელი, გახდის პროცესსა?... და რატომ, რატომ?..

თქვენც კითხულობთ: „ჰო რატომ? რატომ?“ თქვენც თანხმობას უცხადებთ, ლოდიკაც შესაფერს აღვიღს ჰპოვებს, რომელიც ღალად ჰყოფს, რომ ადამიანის გონება და სხეული ერთი და იგივე იყოს. ჩვენ კი ცხოვრების პარამონია დისპარამონიად გარდავქმენით, რასაც ჩვეულებრივი განგაშით ცივილიზაციას ვუწოდებთ... განათლებას!..

ჰა—ჰა—ჰა—ჰა! ცივილიზაცია!..

ოჰ, შეაყენეთ... შეაყენეთ ამ ვეშაპის ეტლის ბორბლები! არ გესმით?! შეაყენეთ, თუ არა გსურთ ყველა აჩრდილად გარდაიქცეთ, როგორც ეხლა მე ..

* * *

.. მაგრამ ეს ხომ უტოპიაა!

უტოპია!

ოხ, ტვინი მეყინება ამის გახსენებაზე... ირგვლივ საშინელებაა... ისეთი საშინელებაა, როგორიც სუფევს მენავის გარშემო, როდესაც ქარ-ბუჩი ნავს დაუმსხვრევს და ერთის ანძის ანაბაოდ დასტოვებს ესმის სტიქიონის საშინელი კვნესა, ესმის სიკვდილის ძახილი, თმა უთეთრდება, მაგრამ ანძის წვერს მობლაუჭებული მაინც ხსნას ელის, თუმცა კარგად იცის, რომ მთელი ბრძოლა ამოვებასთან შეტაკებაა, მეც ამ ანძის წვერს არ ვცილდები... მწყურის სი-

ცოცხლე... მომეცით ხელი... აღმადგინეთ... ამ საშინელებას... გამაცალეთ... გამაცალეთ და დამარწმუნეთ, რომ შეიძლება ადამიანი ბედნიერი იყოს... მე ვარ... მე... ვხედავ მხოლოდ შეგუქმულებისს. ცეცხლ.. თვით გაზაფხულის უბედურებას... და მარტო ვხედავ, ის გაზაფხული, როდესაც იმედების ნექტარით სავსე ფიალას გვაწვდის ხელში, როდესაც ვარსკვლავებით მოქედილ ცას წარბ შეუხრელიად შევყურებდი და კი ვერ შევძელ ზე აფრენა მზეთამზის სამეფოს გასაცნობად! ან და რად მოხდა, რომ მზის სხივმა იცვალა ფერი? რად შემეცვალა ძაწეული შავ-ბნელ ძაძებად? ან რას დავეძებ თვალუწვდენელ უდაბნოს გულში?

მაგრამ... ქვეყანავ, უმადურო, სიბერწე ჰქვიან თესლსა შენსა!..

* * *

. ნეტავ წყველა მაინც შემეძლოს...

არა, კვლავ ნატვრა... ოჰ, რომ შეიძლებოდეს დედის აჩრდილის გამოწვევა!.. ოჰ, დედა, დედა... სად ხარ, სადა... მარტო ვარ, მარტო სარეცელზე... ყრუ უდაბნოდ გარდაექმნა შენ შეიღოს სოფელი... ოჰ, დედი, დედი! რად არ მიშლიდი იმ დროს ტირილს, როდესაც ძუძუს გთხოვდი? რად არ შემასმინე ეს ძვირფასი საუნჯე ამ დღისთვის შემენახა, რომ ეხლა მაინც ცრემლთა ნაკადში ნუგეშინის ნავი მეპოვნა! ოჰ, რომ შეგეძლოს გამოცხადება, რომ შეგეძლებოდეს წარსულ დღეთა გამობრუნება, გწამდეს დედილო, შენ შეიღოს კვლავ აჩუქებდი ქვეყანასა და დაკარგულს ბედნიერებას... ის იწინასწარმეტყველებდა, განახლებული წარსდგებოდა, ამ მიმქრალ სულად არ გარდაქმნებოდა... ან შენ სადა ხარ, ანგელოზო, შენ, ვინც ერთ დროს ღმერთთა არსებობაში მარწმუნებდი... შენ ხომ გიყვარდა ჩემთან ცქრიალი, ჩემთან ცელქობა, სიკისკასე... ხომ გახსოვს, როდის ამოვიჩიე ჩემს ანგელოზად? თქვენს თეთრს საყდრის წინ... მის ახლად აგებული საკურთხეველის წინ... არც ეხლა გახსოვს? გაგონდება?... შენს პატარა დებს ახლისებდი, ცოცხალ სურათებს აჩვენებდი, შენ შუაში იდექი და ქერუბიმად დასდგომოდი... გახსოვს, ჰო გახსოვს? მე შემოგყურებდი, გნატრობდი და ჩემს სულში აღგვეცე ჩემს საღმრთო ქურუმად, რათალოცვით მომემართა ხოლმე. მარტვი, სად ხარ? რად არ მშველი ამ წამების ჟამს!

— ჰო, სადა... სადა...

გამოძახილიც იმეორებს: „ჰო, სადა... სადა...“ ვიცი, ოკეანეა სივრცის უდაბნო, სადაც მაშვირალი სული ჩემი დახეტიალობს, მაგრამ მაინც ვკითხულობ: „სადა, სადა?“ — თითქოს არ ვიცოდე,

თუ სადაც არის... თითქოს არ მახსოვდეს, რომ მივიწყების სივრცეში დაჰფრენს... მაგრამ სივრცეში მას რა უნდა?... მითხარით რა უნდა? ოპ, თქვენ, ვისაც გქონიათ მშობლიური რაინე გრძნობა, ვისაც შეგსმენიათ საყვარელ პირმშოს ძახილი, გემუდარებით, დამიბრუნეთ ჩემი წარსული! არ გესმით? აჰა, ზეციურ ზარებს მოვხსენი ენა ერთად ვაგუგუნებ და გემუდარებით, მომეცით ჩემი სიყმაწვილე... დამიბრუნეთ სიცოცხლე... ენა აუხვით ჩემს მუნჯს ქურუმს, ნუ სდგას ასეთი ცივი მეტყელებით.. მსურს, მარადისობის საკურთხეველის წინ კვლავ მან აღმიგზნოს გული ჩემთა ლოცვათა ცეცხლით... ოპ ნუ მიშრობთ სიცოცხლის სარკმელს, ნუ, ნუ... აჰხადეთ კრეტსაბმელი, აჰხადეთ! სარეცელზე მწოლიარეს მსურს ერთხელ მოგკრა თვალი... მხოლოდ ერთხელ... ერთხელ ვიხილო ის მწვერვალი, სადაც ოდესმე სული ჩემი დაჰქროდა ლაღად, სადაც ვმწყემსობდი, დილის ლოცვას შევწირავდი უხილავ ღმერთებს, სადაც განვიცდიდი აწ დაკარგულს ბედნიერებას, სადაც ტყე-ღრეხედ ბინდით მოცულს ნაპრალთ უბეზე, თვით ელვის მტყორცნელ ღრუბლებზედაც მალლა ვიდექი და აღვინთებოდი საღმრთო ცეცხლით, რათა მწვერვალიდან ჟამნობნის დროს დაეშვებულიყავ და ცოდვილ კაცთა ნათესავისთვის მიმეცა სიტბოა!.. მაშ გაარღვიეთ ზეწარი... აჰხადეთ კრეტსაბმელი... მომეცთ სიცოცხლის ნაკადული... მსურს, მის საიდუმლო ზღაპრებს მიუგდო ყური, რომ ჩემი ცხოვრება მისი ნამებით გაიფურჩქნოს და ახალ ზღაპრად აჩურჩულდეს მიმქრალ სულთათვის...

მაგრამ ეს ხომ აღდგომა იქნებოდა...

აღდგომა!.. აღდგომა!.. უმწეო აღდგომა!.. აღდგომა ყინულის უდაბნოში...

* * *

...რა რიგ მეცინება, ღმერთო ჩემო, რა რიგ მეცინება... მინდა ვიტყვო, მაგრამ მეცინება... ან როგორ არ ვიცი, როდესაც თვითვეულ ფეხის გადადგმაზე დათმობის გზას ვადგები... ვწყევლი... ვკვლავ... პათეტიური გატაცები თუ ფეხითა ვსრისე და იმავე დროს... იმავე დროს დიდი ამბებით ქებათა-ქებას შევსწირავ მას... მევე ვთრთი... ვთრთი, როდესაც მახსენდება ესეოდენი ეპილეპთიური და ისტერიული ბოდვა... ექიმმა რომ მომისწროს... მან რომ ეს აღსარება მიპოვნოს, უტყველია, ფსიხიატრთა განყოფილებაში გადამიყვანს... მაგრამ არა, მე მას დავასწრობ... დავასწრობ... ამ

უკანასკნელ ფურცელსაც დავათავებ და ჩემს სიცოცხლეს ისე ჩაენთქავ, როგორც უკანასკნელ ციგარის ღეროს...

უკანასკნელს?

ღმერთო! რად მიცავს თრთოლვა ამ ერთი სიტყვის გახსენებაზე? იქნებ, მართლაც, ეს „უკანასკნელი“ იყოს... იქნებ... იქნებ... მაგრამ ეს ვინ ხარ? რას იტუხები მაგ კარებში? მომეცა, შეგობარო, უნდა ეს კარი გავიარო... მაინც არ მიხვალ?... სდუმს... ისე სდუმს, თითქოს დუმილი პირველი და უკანასკნელი სტუმარი ყოფილიყოს ჩემს შეკითხვაზე... რა გინდა ჩემგან, მეგობარო, რას მერჩი? მოვსულვარ შორი გზიდან, საბრალო მწირი მოგზაური ვარ... გადამატარე ეს ზღრუბლი... რა ვქნა, არ გსმის! მუნჯი ხარ? ყრუ ხარ?... სულ ერთი არის, ხმას არ იღებს... იქნებ ლოცვას მთხოვ? პოა? აჰა, ვემზობი შენს წინაშე, ვემზობი და ისე ვლოცულობ, ვით ეს შეუძლიან ავადმყოფ სულსა. კიდევ სდუმხარ?... ბრიყვი, სულელი! გათამამდა... ჩამოდექი, ჩამოდექი შე ბრიყვო მაწანწალოვ! ჩამოდექი, თორემ ახლავე დაგატყვევებ... ამ ფრჩხილებით ყელს გამოგლადრი... არა გჯერა... სსუთ... ის ინძრევა... კარებს აღებს... აგერ... აგერ... შემოდის კიდევ...

* * *

...ექიმი...

P. S. ეს ხელთნაწერი დაუმთავრებელი აღსარების სახით წაართვა ექიმმა ჟერმმა ერთს ახლად გადმოხვეწილს, რომელიც ავი სენით იყო შეპყრობილი. ავადმყოფი საქალაქო საავადმყოფოში გადაიყვანეს. ექიმი სრულს იმედს იძლეოდა, ავადმყოფს მალე ძალღონე დაუბრუნდება და შესაძლებელი იქნება მისი სამშობლოში დაბრუნებაო. მაგრამ სრულიად მოულოდნელად უბედურობა დატრიალდა: ღამით ავადმყოფს თავი ისე დაეხრჩო ზეწრით საწოლის ფეხთან, რომ მორიგ „დასაც“ კი ვერაფერი გაეგო. ხელთნაწერი განსვენებულისა ექიმმა მის თანამემამულეთ გადმოგვეცა, რასაც მისივე თხოვნით ვაქვეყნებთ კიდევ.

დ. კასრაძე.

ქართულ კულტურის მოკვლადურ კრებაზედ

(პ. ინგოროყვას რეფერატი).

ნ-ს აპრილს ქ. კ. მოყ. კრებაზედ წაიკითხა მოხსენება პ. ინგოროყვამ: „როდის სცხოვრობდა შოთა რუსთაველი“

ძალა-უნებურად ებმის პ. ინგოროყვას შინა-არსიანი რეფერატი ს. კაკაბაძის გამოგონილ ჰიპოტეზას, ვითომ რუსთაველი მე-XV საუკუნის მწერალი იყვეს და ვეფხვის ტყაოსანს, არ არსებულ აფხაზთ—დედოფალს უძღვნიდეს, არ არსებული დავითის ბრძანებით. ეს პოლემიკური ხასიათი რეფერატისა ადვილი ასახსნელია იმ აღშფოთებით, რომელიც გამოიწვია საზოგადოებაში, კაკაბაძის უდიერმა გაკილვამ ჩვენ მკვლევართა და მეცნიერთა, მაგრამ ასეთს სერიოზულ თემას ახალგაზრდა მკვლევარისაგან მეტი სიღინჯე ეჭირვებოდა. მით უფრო საჭირო იყო განდევნა საკამათო ხასიათის ადგილებისა, რომ რეფერენტს ძვირფასი მასალა ჰქონდა კაკაბაძის თეორიის სრულად გასაბათილებელი. გარდა ვეფხვის-ტყაოსნის ტექსტის ყალბ ადგილების ჩვენებით, რომლებითაც ბატ. კაკაბაძეს განსაკუთრებით გადაჰქონდა შოთა რუსთაველის დრო მეთოთხმეტე საუკუნეში, ახალგაზრდა რეფერენტს ნამდვილი მეცნიერული კვლევის მეთოდები შეუთვისებია და ისტორიულ პერსპექტივასთან ერთად, უტყუარი ისტორიული საბუთებიც მოჰყავდა თავის დებულებათა დასამტკიცებლად. ეს სრულიად საკმარისი იქნებოდა ყალბ მეცნიერთა გამოსამწეურებლად.

თვით რეფერატი იმდენად ძვირფასს მასალას შეიცავდა, ისე მთლიანად იყო შემუშავებული ყოველმხრივი განმტკიცება მთავარი აზრისა,—რომ შოთა რუსთაველის პოემა აღმოცენდა სწორედ თამარ მეფის დროს,—იმდენს საბუთს იძლეოდა კაკაბაძის ფანტაზიის გასაფანტავად, რომ დაწვრილებით ყველაფრის გადმოცემა შორს წაგვიყვანდა.

კაკაბაძის მტკიცება, ვითომ რუსთაველი სარგის თმოგველის, მოსე ხონელის და სხ. შემდეგ სცხოვრობდა, აშენებული თვით ვეფ. ტყ. ტექსტზედ, სრულიად გაბათილდა იმით, რომ ეს ადგილები ტექსტისა შერყვნილია, მერეა მინაწერი უცნობ ავტორისაგან და, ესეც რომ არა ყოფილიყო, ლოდიკურად შეუსაბამოა, ავტორი თავის თავზე და სხვებზეც ერთნაირად მესამე პირით ლაპარაკობდეს. ამრიგის სხვა მოსაზრებათა შორის აღსანიშნავია, რომ სარგის თმოგველის ფაბულა ვერ დაედებოდა სარჩულად ვეფხვის ტყაოსანს, რადგან თვით ტექსტიც და არჩილ მეფის მოწმობაც ამტკიცებს, რომ იგი

(ამბავი) თმოგველსა „დარჩა უთქმელად“, მაშასადამე არც ეკუთვნის მას.

რეფერენტმა ნათლად დაგვიხატა ისტორიის თვალსაზრისით შეუძლებლობა ვეფხვის ტყაოსნის გადატანისა იმ საუკუნოებში, როდესაც მთელი კლასიკოსი საქართველოსი, მთელი მისი კულტურული ძარღვის ცემა შეწყვეტილი იყო მონგოლთა შემოსევით და იმ საშინელებით, რომელიც მათ დაატრიალეს საქართველოში. ისტორიულად შეუძლებელია შექმნილი იყო ასეთი დიადი განძი საერო მწერლობისა მაშინ, როდესაც საზოგადოთ ცხოვრება უკიდურესად დაცემული იყო, როცა შიშს და გლოვას მოეცვა არე-მარე და მარტო მიუვალ მთებში და ტყეებში იხიზნებოდა ყოველი ადამიანი, როდესაც ბარბაროსულმა ურდოებმა წააღვეს ქვეყანა.

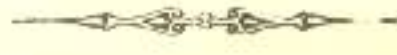
მეორეს მხრით, რეფერენტმა ყოველ მხრივი განხილვით, ისტორიულად, ლინგვისტური და სტილისტური შედარებით, ტექსტის სოციალურ მომენტების ანალიზით, მისი ფილოსოფიურ და თეორიულ შემეცნებათა გარკვევით—ნათელ ჰყო ყველასათვის, რომ ეს „შეგლი ეროვნულ შემოქმედებისა“ ეკუთვნის მეთორმეტე საუკუნეს და სწორედ თამარის მეფობის დროს, როცა ჩვენს ისტორიას ოქროს ხანა დაუდგა და კულტურულმა, სახელმწიფოებრივმა და ეროვნულმა შეგნებამ და ძლიერებამ აპოგეის მიაღწია.

აი მხოლოდ ასეთს ისტორიულს ხანას შეეძლო შეექმნა ისეთი ნაწარმოები, რომელიც თავისი შინაარსით შეადგენს დასურათებას და განსაზიერებას თამარ მეფის დროისას.

დაწვრილებით აღარ გავარჩევთ რეფერატს და დაუმატებთ მხოლოდ, რომ კამათის დროს თითქმის არავის დაურღვევია რეფერენტის დებულებანი, პირიქით უფრო ამაგრებდნენ მის პოზიციას სხვა და სხვა დამატებით. მხოლოდ დ კარიკაშვილმა შეიტანა ეჭვი ვეფხვის-ტყაოსნის წინასიტყვაობის დაწერაზედ იმავე ავტორისაგან, რომელსაც ეკუთვნის თვით პოემა; მაგრამ რეფერენტმა ამაზედაც ჯეროვანი საბუთები წამოაყენა და დაამტკიცა რომ წინასიტყვაობაც იმავე ავტორისაა, მხოლოდ ზოგიერთი ადგილია შერყვნილი.

საზოგადოებამ დიდის ინტერესით მოისმინა ნიქიერ ახალგაზრდას მოხსენება და აღტაცებულის ტაშის ცემით დააჯილდოვა.

რადე.

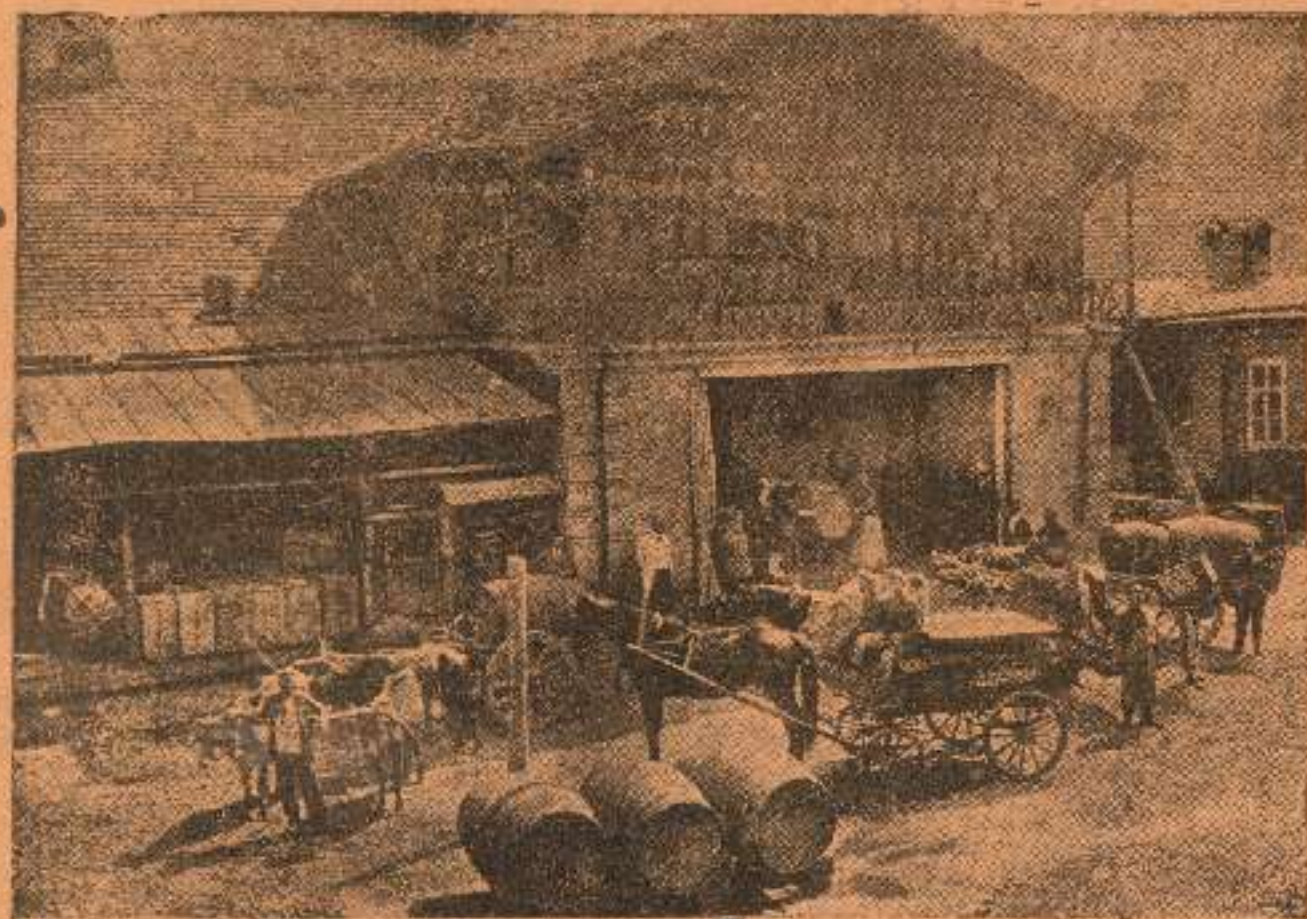
რედაქტორ-გამომცემელი
რ. გაბაშვილი.

მ ო თ ხ ო ვ ე თ ყ ვ ე ლ გ ა ნ

კოოპერატიული ღვინო

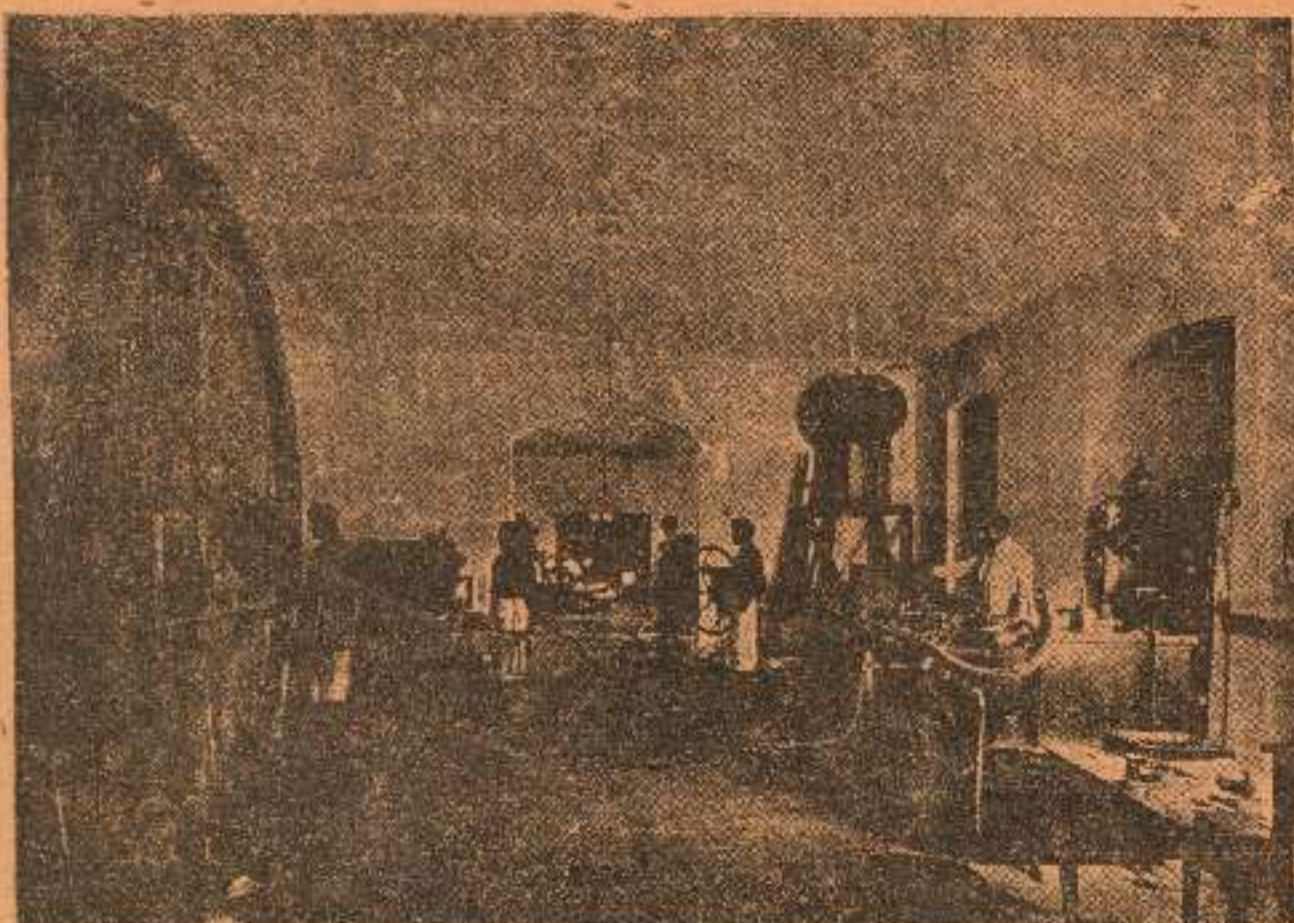
საზოგადოება „კახეთი“-სა

ეზო საზოგადოება „კახეთისა“: ღვინის მოტანა და გატანა

საზოგადოებას 15 წლის განმავლობაში გაუყიდა 1,000,000 ვედრო ღვინო 3,000,000 მან.

საზოგადოებას აქვს განყოფილებანი: ბაქოში, ანსაზადში, ტაშკენტში, ბათომში, მოსკოვში, არმავირში, ალექსანდროპოლში, ეკატერინოდარში.

სარდაფი „კახეთისა“: ღვინის გადაღებ-გადმოღება

საზოგადოების ადრესი: თბილისი, გოგოლის ქუჩა, საზოგადოება „კახეთი“

მევენახეთა საზოგადოება „კახეთი“ დაარსებულია 1894 წელს. საზოგადოებაში არის 164 წევრი. „კახეთის“ საზოგადოების წევრებს აქვთ 866¹/₂, დესეტინა ვენახი, საიდანაც უზიდავენ საზოგადოებას ნამდვილ კახურ ღვინოს!

ქალაქ მართოვანია!

კახელებო! ჩაეწერეთ საზოგადოების წევრებად და ამით დაიხსენით თქვენი სარჩო-საბადებელი სირაჯ-ჩარჩების ცარცვისაგან და მასთან ერთად შეუწყეთ ხელი ღვინით და საქმეში მონაწილეობით. ყოველ კახელისთვის ფრიად სასარგებლო „საზოგადოების“ გაფართოება— გაძლიერება, მისი წევრების გაძლიერების და გამდიდრების მომასწავებელია.

უპანასაძელ დროს საზოგადოების საქმიანობა მოწესრიგებული და მკვიდრად დაყენებულია.

მოითხოვეთ საზოგადოების წესდება.